

in esse. l. si quis sub conditione. si quis omissa. cau. testa. nec petens veniam ex humilitate, videtur ob id confiteri se deliquisse, vt notat glosa in. cap. exhibita. de homici. nec petens absolutionem ad cautelam, videtur fateri se esse excommunicatum, vt inquit Cardinalis in cap. perpendimus. ad finem. de senten. excommunica. & Felinus in cap. literas. de presumpcio. nu. 19.

DE PURGATIONE CANONICA.

CAP. LIIII.

HIVS purgationis crebra mentio est in iure pōtificum: sed in alijs criminibus parum frequentatur, ac propemodum hodie recessit ab aula: Inquirentes tamen sæpe illa vtuntur. Nam etsi aliorum criminum suspitio fugienda & purganda sit, iuxta quod apud Curtiū. lib. 7. magnus Alexander ait, Satius est purgatos esse, quàm suspectos. & Cicero. lib. 1. officiorum inquit, Negligere quid de se quisque sentiat, non solum arrogātis est, sed etiam omninò dissoluti. multò magis suspitio hæresis in homine christiano execranda & expurganda est. Scribit enim Sapientissimè Ruffinus, esse quidem gloriosum, Christi exemplo, patienter iniurias tolerare: at vnam notam hæreseos qui ferat, vel dissimulet; non esse christianum. Et Hieronymus quanta maxima potest animi contentione clarissima exclamat voce. Nolo in suspicionem hæreseos quenquam esse patientem. Refert Picus Mirandula in proœmio apologiæ. nimirū igitur si sancta mater ecclesia ad purgationem hanc suspectos compellat. Est autem purgatio, de obiecto crimine innocentia ostensio, vt Alexāder diffinit. 3. parte. quæst. 45. membro. 3. sequuntur in summis, Ray. Gofrc. Siluester, & cæteri, in verbo, purgatio.

Ex ante dictis processisse videtur, quòd suspectus de hæresi, qui se purgare recusat, hoc ipso hereticus reputetur. c. excommunicamus & adijcimus. de hæreti. Præterea infamis fit, & bānitus. quòd si per annum in eadem pertinacia perstiterit; extunc tanquā hereticus cōdēnabitur. authē. gazaros. C. de hæreti. Sediure canonico necesse nō est lapsum anni spectare: sat enī est, quòd reus, cui purgatio indicit, nolit se purgare: idq; verbis aut factis declaret: putā

B si intra

si intra terminum sibi præfixum non comparuerit. cap. tua nos. de cohabitatio. clerico. & mulie. Tradunt Innocentius, & Abbas in. cap. cum. p. manconela. de purgatio. canonica.

- 2 ¶ Tanta vis est purgationis huius, vt multi summi pontifices de grauioribus criminibus diffamati: quãuis à nemine iudicari possent; de charitatis tamen debito, ad remouendum subditorum scandalum, dedignati non sunt coram populo solenniter se purgare. Sic Paschalis primus, Damasus, Symmachus, & quida alij publicè purgati sunt. Sic Leo tertius coram Carolo magno, Gregorius septimus coram Henrico quarto, Sixtus tertius coram Valentiniano, Pelagius primus coram Narsete, expurgati publicè fuerunt. Quod in annalibus eorundem pontificum apud Platinam & alios videre licet. apud Cāpensē. lib. 6. hierar. ecclesi. cap. 17. apud Brunum. lib. 4. de hæreti. cap. 11.
- 3 ¶ Tunc demum indici debet purgatio, quando reus publica laborat infamia, & crimen plenè probatum non est: alioqui sententia condemnationis, vel absolutionis est proferenda. cap. nos inter. c. si quis de gradu. cap. cum dilectis. de purgat. cano. l. qui accusare. C. de edendo. Exigitur etiam, quòd infamia non habuerit originem ab inimicis, vel à maliuolis, seu leuibus personis. cap. cum in iuuentute. cap. penul. eodem titu. cap. in cunctis. 11. quæst. 3. Nec debet quispiam infamatus reputari propter dicta paucorum, si apud bonos & graues eius opinio lesa non extitit. cap. inquisitio nis & vlti. de accusatio. Solet quoque reus ad purgationem cogi, propter graue scandalum, vulgatam infamiam, aut vehementē suspicionem ex testium dictis obortam. cap. inter sollicitudines. de purgat. cano. Et generaliter Decius inquit, in arbitrio iudicis esse, quando purgatio sit indicenda, in cap. at si clerici. de iudici. nume. 10. & satis probatur in dicto cap. cum in iuuentute.
- 4 ¶ Similiter numerus cōpurgatorū residet in arbitrio iudicis, ita tamē, vt plures adhibeātur, vbi reus maiore laborat infamia, & grauioribus suspicionibus premitur. Quod multis iuribus manifestè ostēditur, in qbus maior, minórue numerus assignatur. Sed expressim hoc explicatur in. c. omnibus. 2. q. 4. in hæc verba: ne in crimine, aut p̄dicta suspitiōe remaneat, cū tribus, aut quinque, vel septem

septem bonis ac vicinis sacerdotibus, vel eo amplius, si suo episcopo visum fuerit, se purgatum reddat. Idem probatur in. c. presbyter. eiusdem questionis. & in. c. extuarum. de purga. cano. in. c. significasti. de adulter. in. c. inquisitionis & vlti. de accusatio.

5 ¶ Hi autem, qui ad purgationem adhibentur, eligi debent eiusdem ordinis, cuius est reus, si modo tales inueniri possunt: alio qui adhibeantur alij, qui sint fide catholici, & vita probati: qui conuersationem & vitam accusati, non tam presenti tempore nouerint, quàm transacto. Sint præterea illi vicini, & noti, & honesti, & bonæ famæ, ac talis opinionis, quòd verisimile sit, eos nolle amore, vel odio, seu obtentu pecuniæ, deicere. cap. si legitimi. 2. quæst. 4. cap. cum. p. manconela. cap. constitutus. cap. inter sollicitudines. cap. cum dilectus. de purgatio. cano.

6 ¶ Sed prudenter considerare oportet, quibus, & quomodo purgatio indicitur. Nam hi, qui nationis sunt infamæ, non facile poterunt compurgatores inuenire: idcirco decentius erit, eos tormentis, abiurationibus, aut pœnis arbitrarijs coercere, propter magnum periculum huius purgationis, cuius euentus quidem cæcus est, & ex alieno arbitrio pendet, nec semper adest copia talium purgatorum, quales iura eos esse volunt, sed tunc admitti debent alij non tam idonei. cap. cum iuuentute. in fine. vbi notat glosa & doctores. de purgatio. cano. Idem aiunt Hugut. Lau. & Archidia. in. cap. si legitimi. 2. quæst. 4. Ioan. Vincen. Hostien. & alij, quos refert & sequitur Henricus in. cap. inter sollicitudines. col. prima. & illic Abbas in fine. de purgatio. cano. glosa vlti. & Felinus in. cap. cum. p. manconela. de accusa.

7 ¶ Et quamuis iura variè loquantur de his, qui deficiunt in purgatione; illa tamen sententia videtur approbata cōmuniter: quòd in purgatione deficiens, habeatur pro conuicto, & puniendus sit pœna ordinaria delicti secundum modum, quo in iudicio tunc agebatur. Hoc tenent Hostiensis, Henrici. Abbas, & ceteri in dicto. cap. inter sollicitudines. Goffre. Hostien. Abbas, Ioan. de Anani. & Felinus in. cap. accedens. de accusatio. Angelus, & Siluester in summis. verbo, purgatio. Ioannes Bernardus in practica crimina. capitulo. 141. Igitur si præcessit accusatio, pœna

B ij ordinaria

ordinaria infligenda est. cap. de hoc. de simonia. Si verò per denunciationem, vel inquisitionē fuerit processum; arbitraria pœna reus puniri debet, vt omnes prædicti aiunt. Cum ergo de hæresi promotor fiscalis semper accuset; consequens est, vt qui deficit in purgatione, puniri debeat tãquam verus hæreticus. Quod nuncupatim tradit Abbas in. cap. inter sollicitudines. col. vlti. & est de mente aliorum. Et ita fieri vidimus annis superioribus cū quadam obstetrice: quæ post reconciliationem solennem, iterū capta, defecit in purgatione: & tanquam verè relapsa, relicta fuit curiæ seculari.

- 8 ¶ Sed tractari potest quæstio, quam plenè discussam nō inuenio, cum tamen sit valde necessaria, Quis dicatur in purgatione deficere? an qui ab omnibus purgatoribus dereliquitur: vel qui à maiore parte, vel qui ab vno tantum? hoc est, an sit necessariū, quòd omnes cōpurgatores iurent in fauorem accusati, vel maior pars eorum sufficiat. Certè hoc obseruari video, quòd à iudicibus definiri simul solet numerus compurgatorum, & quot ex illis reum purgare debeant: nam vtrumque aiunt esse arbitrium. Itaque in sententia purgationis, à qua licet appellare, sic interloqui moris est, si defecerit in duobus, vel tribus, habeatur pro conuicto. Quam consuetudinem improbare non audeo, quamuis nullo iure fundata videatur. Arbitror autem id iuris esse, vt qui à maiore parte compurgatorum fuerit approbatus, is plenè sit expurgatus. l. quod maior. ad mūcipa. l. duo ex tribus. de re iudi. Cui sententiæ ad stipulatur, quòd numerus dispar expurgatorum assignari solet in ipsis iuribus, & canonibus: nèpe, vt maior pars semper inueniatur, cui stari debeat, & ita ego sentio.

- 9 ¶ Dubitavi olim, & postea comperi viros doctos, qui mecum pariter dubitarent, nunquid reus, qui non est plenè conuictus, torqueri possit, & postea compelli ad abiurationem, purgationem, & alias pœnas. Dubitationem fecit autoritas quorundam dicentium, prædicta omnia simul & in eundem hominem cumulari & exerceri posse. In hac opinione sunt, Cardinalis post Matthæū, in clem. prima. de vsuris. colūna. vltima. & Squillacensis de fide catholica. capitul. trigesimo primo. qui quamuis nullo iure

aut

aut ratione urgente fundentur; iuuari tamen possunt, ex eo, quod habetur decisum in. capitul. inter sollicitudines. de purgatio. canon. vbi post purgationem, pœna quoque suspensionis imponitur. Vnde inferunt Innocen. Hostien. Ioan. Andr. Antoni. Anchara. & Cardinal. quòd in hèresi, & alijs grauibus criminibus, licet iudici, etiam post purgationem, compellere reum ad abiurationem, et alias pœnas arbitrarias, propter suspicionem remanentem.

10 ¶ Sed quāuis hęc opinio tolerabilior sit quàm præcedēs; nihilo minus tamen parum fundata videtur. Nam in illo textu purgatio fuit indicta decano Senonensi propter vulgatam hæresis infamiam, graue scandalum, & vehementem suspicionem ex testium dictis obortam: sed in pœnam familiaritatis, quam scienter cum hæreticis habuit, de qua legitimè constabat, suspensus ille fuit ab officio, donec sopiretur scandalum, & præterea coactus fuit abiurare: non quidem illas hèreses, quarum suspicionem iam purgauerat; sed tantum familiaritatem hæreticorum. Et ita intellexit illic Abbas. nu. 3. cuius intelligentia verissima mihi videtur. Qua supposita, nil facit ille textus pro antedicta opinione. Sed his nō obstantibus, aliquādo inquisitores illa opinatione vtuntur: cum reus ita conuictus est, vt de rigore iuris posset curiæ seculari relinqui, tunc enim licere putant simul omnibus prædictis remedijs vti: quia omnia tendunt ad eruendam veritatem, & quia plurimum in eis arbitrium iudicis potest. Nec videtur, aiunt, grauare reus, qui cum damnari de rigore potuisset; tormētis, purgationi, abiurationi, alijsque leuioribus pœnis subiicitur.

11 ¶ Verum quia iudicis arbitrium, vt sæpe diximus, iuri cōsonum esse debet, tutum ipse fore non puto illi opinioni adherere. Nam ex opposito multa sunt, quæ non leuiter urgere videntur. Ac primum illud, quod passim receptum est, plura remedia ordinaria, vel extra ordinaria, cumulatiuè cōcurrere non posse, sed tantum electiuè. l. quod in hæredem & eligere. de tributaria. l. cum filius & varijs. de legatis secundo. l. prima. C. de fur tis. tradunt Bartolus & posteriores in. l. tertia & primo. de operis noui. nuncia. & sæpe alibi. non igitur licet cumulare in eundem suspectum,

B iij tormenta

t tormenta, purgationem, abiurationem, & alias pœnitentias, & arbitrarias pœnas.

12 ¶ Præterea qui tormenta vincit, eo ipso purgat præcedentia indicia, vt suo loco dicemus: ergo nulla alia purgatione indiget. Deinde qui vincit in purgatione relaxandus est, & boni testimonij vir annuuciandus: nec de his, quæ iam purgata sunt, aliqua remanere debet cordibus dubietas. c. ex tuarum. de purgatio. canoni. cap. habet. capit. menam. 2. quæst. quarta. Accedit & illud, quod pro eodem crimine non debet quispiam duplici pœna conteri, nec varijs modis affligi. cap. at si clerici § ultimo. de iudic. l. senatus. de accusatio. capit. presbyter. 81. distin. canon apostolorum 25. vbi dicitur, Non vindicabit dominus bis in idipsum.

13 ¶ Ad hæc iudex, qui tormentis, aut purgatione vtitur, totam rei fidem in eis constituere, & inter culpam & innocentiam veluti medium esse debet. capi. iudicantem. 30. quæst. 5. l. quæstionis modum. de quæstio. Quemadmodum itaque plenam fidem indicijs habet, quando reus per tormenta fatetur, vel in purgatione deficit; sic ex diuerso credere tenetur eum, qui tormenta vicit, aut legitime purgatus est, innocentem esse. Quinimo ad innocentiam partem procliuior esse debet iudex, & ad absoluendum, quam ad condemnationem pronior. l. absentem. de pœnis. l. Arrianus. de actio. & obligatio. cuius rei causa tradit Aristo. problema. 13. Et iterum. 15. particula. 29. Erasmus prouerbio. 76. chiliadis. 3. centuria. 6. Alciatus. lib. 3. præsumptionum. cap. 44.

14 ¶ Nec debet iudici suspitio remanere, vbi ius omnem suspitionem purgatam esse declarat: non enim legibus seuerior esse potest, quarum custos & minister, non autem dominus est. cap. iudicet. 3. quæst. 7. Demum purgatio & tormenta per se cuicunque negotio sufficiunt, vt superuacaneum sit eadem cumulare. Nam si reus euidentioribus indicijs vrgeatur; potest quæstionis modus augeri, vel tormenta repeti: si verò purgatio tunc fuerit in dicta; compurgatorum numerus crescet. l. vnus § reus. l. repeti. de quæstio. capit. inter sollicitudines. de purgatio. cano. vnde relinquatur, hæc sententiam veriore, & benigniore esse, quam illa, quæ crudelis est, & laqueis plena.

In

15 ¶ In hac verò purgatione facienda, talem ordinem seruare solēt inquisitores. Definito numero compurgatorum, sentētiareo dicitur, à qua si non appellauerit; cogitur nominare compurgatores. Quibus conuocatis, & à reo cognitis, inquisitor inquit, Scitote fratres, quòd Achatius de his criminibus accusatus & suspectus est: & vos ab eo nominati estis, testes innocentiae suae. tu verò Achatiper Deum & sacrosancta euangelia dic, an talia commiseris, vel non? Tunc reus coram illis iurat, se nil tale perpetrasse. Deinde reus recedit, & iterū inquisitor ad expurgatores cōuersus, interrogat, vtrum ea omnia intellexerint, & cōsiderauerint? Posthæc secedere illos iubet, singulisque seorsim vocatis coram iudicibus & notario tantum, ab vnoquoque illorum solenni iuramento præmissō, quærit, an credat Achatium iurasse verum, vel contra. Quorum responsa literis mandari debent. Autoritas autem & obseruantia iuramenti reorum, originem sumpsit ex capit. 21. deuteronomij, si credimus Alexandro de ales. parte. 3. quæst. 45. membro. 3. Iuramentum verò expurgatorum, continetur in cap. quoties. 2. quæst. 4. & i cap. quoties. de purgatio. cano. & 5. instructio. hispalen. cap. 8. vbi & hoc prohibetur, ne legantur depositiones testium coram compurgatoribus: nec aliud ab eis inquiratur, quàm si credunt, reum vera iurasse.

16 ¶ Postremò admonendi sumus, compurgationem hanc fragilem & periculosam esse, ancipitem, atque fallacem: in qua vita, honor, & patrimonium reorum, ex opinione & credulitate compurgatorum pendet: cum tamen alioqui testis in facto alieno de credulitate deponens, nil omnino probare soleat, vt interpretes omnes post glosam docent in l. testium. C. de testi. glosa, Paulus, Romanus, Alexander, & latè Iason in rub. de iureiuran. Felinus in cap. quoties. de testi. & iterum in cap. inquisitionis & ultimo. de accusatio. Præterea ita iam corrupti sunt mores, ita fraterna charitas refrixit, vt nemo ferè sit, qui non malè de alijs suspicetur, quique dubia in deteriore partem non interpretetur. Quid, quòd vt expurgatores reum perdant, satis est, quòd se nescire, vel dubitare respondeant. Proinde rarò ad iudicium compurgationis veniendum est. Quod non nisi cum clericis

B iiij olim

olim in vfu fuit: quia eorum fama populo christiano integra & pura esse debet. c. presbyter. 82. distin. c. presbyter si à plebe. capi. si mala fama. 2. quæst. 4.

DE RELAPSIS. CAP. L V.

de relapsis. No

VIDAM sunt hæretici relapsi manifesti, de quorum primo & secundo lapsu per legitimas probationes constat. Alij relapsi dicuntur iuris fictione, aut præsumptione iuris violenta: de quorum duplici lapsu non plenè apparet, sed tamè relapsi finguntur, aut præsumuntur: at vtrorunque par, eademque conditio est. Hi autem iure relapsi dicuntur, qui post abiuratam solenniter hæresim, de qua legitimè constabat, iterum in eadem inciderunt. Nanque si quis per longum tempus continuaret crimen hæresis, aut sæpijsimè eadem, vel diuersas hæreses repeteret, ante solennem abiurationem; is non posset puniri tanquàm relapsus. Aliud esset, si vel vnam tantum hæresim commisisset, in eaque per modicum tempus perstitisset, eandemque solenniter abiurasset: nam si postea relaberetur; tanquàm verè relapsus puniendus esset. Sola siquidem abiuratio solennis efficit, vt hæresim repetens, relapsus fiat. Hæc doctrina colligitur ex mente iurum & interpretum: sed apud vnum Ancharam nominatim me legisse memini in c. accusatus. nu. 2. de hæreti. lib. 6. Quem ferè sequitur Alfonsus lib. 2. de iusta. hæreti. punitio. cap. 2. vnde confirmatur id, quod supra scripsi. cap. 1 §. 11.

Hi quoque relapsi dicuntur, qui propter aliquam heresim simpliciter, vel generaliter, vt moris est, abiurarunt: & postea in quacunque aliam hæresim relabuntur. c. accusatus §. 1. de hæreti. lib. 6. Sed & is relapsus est, qui vehemèter suspectus, hæresim publicè abiuravit, & postea incidit in eandem. c. accusatus. in principio. Demum ille relapsus habetur, qui post abiuratam hæresim, de qua ante abiurationem, vel postea, legitimè constat; hæreticos accipiat, deducit, visitat, associat, vel eis munera mittit, aut fauorem impedit: denique, qui verbis, aut factis ita comunicat hereticis, vt excusari

culari non possit, quin ex approbati erroris consequentia id fecisse intelligatur. c. accusatus §. ille quoque. de hæreti. lib. 6.

- 2 ¶ Sed ex hoc probabiliter dubitatur, Nunquid ille, qui propter vehementem suspicionem abiurauit hæresim, & postea hæreticos deducit, associat, vel eis munera mittit, eo ipso relapsus censeatur? Quod magis dicendum videbatur, per textum in dicto §. ille quoque. Contraria tamen sententia vera est. Quia illic exigitur, ut saltem semel verè constet de vno lapsu: at in specie proposita nunquid ille verè lapsus apparuit, sed præsumptionibus tantum vregbatur: ex quibus, etiam violentis, nullus de tam graui crimine condemnandus est. c. literas. de præsumptio. Et ita noster Alfonsus rectè censuit lib. 2. de iusta hæreti. puni. c. 2.

- 3 ¶ Huic affinis quæstio est, An is, qui abiurauit hæresim, de qua legitime constabat, & postea communicauit hæreticis, qui alias diuersas hæreses sequebatur, iudicari debeat relapsus? Cui quæstioni respondet Alfonsus eodem loco, dicens, talem non esse iudicandum relapsum: quia in eo cessat ratio prædicti textus. non enim videtur ille pristinam hæresim hoc ipso approbasse, quamuis de alijs hæresibus nouam dederit suspicionem. vnde, cessante ratione legis, cessat lex. c. cum cessante. de appellatio. Et quamuis hæc sententia subtili disputatione fortasse subuerti posset, cum omnes hæreses colligatæ sint. c. excommunicamus. de hæreti. & quia generalis abiuratio hæc omnia videtur includere. c. accusatus §. 1. mihi tamen magis placet prædicta sententia, quæ benignior est, & verior videtur. non enim sunt extendenda pœnalia, etiam vbi par fuerit ratio. l. cum quidam. de liber. & posth. traditur à multis in. l. si constante. & in. l. si verò §. de viro. solut. matri. & sepe alibi. ergo multò minus extēdi debēt, vbi ratio in lege assignata cessat.

- 4 ¶ Sed quia statim eodem capit. 2. Alfonsus ait, cum quoque relapsus esse, qui post abiurationē ac detrusionem in perpetuū carcerem, inde quoquomodo fugerit: ne eius autoritate quispiam decipiatur, sicuti deceptus ille fuit autoritate Abbatis Panormitani; opere præteritum duxi breuiter hoc loco ea commemorare, quæ supra de custodia reorum §. 13. tractaui. Putat Alfonsus hunc esse relapsum, quia de primo lapsu fuit conuictus, & de secundo de-
- dit

dit vehementem suspitionem. Quod si generaliter verum esset; multi profectò relapsi dicerétur, qui nullo iure tales probari, aut conuinci possunt. Citat pro hac opinione Abbatem in. cap. cum nō ab homine. de iudic. potuisset propriùs allegare illos, quos in prædicto §. 13. collegi. Sed eorum omnium opinatio illum relapsum non efficiet, qui vel impœnitens est, vel fugitiuus, vel quiduis potius, quàm relapsus, vt & alibi retuli.

- 5 ¶ Aliud asseruit Lupus senior, decanus Segobienfis, quem refert & sequi videtur Montaluus in. l. r. titul. 36. parte. 7. col. 4. quòd si relapsus deprehensus nō sit, sed ipse venit ad inquisitores, & spōtè confessus errorem suum, flebilis misericordiam postulet, paratus quancunque grauissimam pœnitentiam facere: quòd cessante scandalo, cum nemo illum relapsum intellexerit; imposita graui pœnitentia, liberandus sit à pœna mortis: quia cessat illa sinistra suspitio, quatales præsumitur fictè conuersus. hætenus illi. Quorum opinio, & si nullo iure probari videantur, fortassè benigna interpretatione defendi possët. tum, quia ille non videtur incorrigibilis, qui spontè crimen fatetur, & supplex veniam puro corde petit. tum etiam, quia talis confessio delicti penitus occulti, non meretur tam grauem & publicam pœnam; quanta relapsis infligitur, vt alio loco diximus.

- 6 ¶ Hoc amplius inquit Alfonsus lib. 2. de iusta hæretic. punitio. c. 2. illum non esse dicendum relapsum, qui post abiuratam hæresim, lapsus est in eadem: si modò spontè sua, & ex vera peccati cognitione ad inquisitores accendens, & peccatum suum confitès, veniam perat. Quia nullus iudicari potest relapsus, nisi bis fuerit conuictus de hæresi: at ille, qui spontè sua venit, non est dicendus secundo conuictus, non potest ergo dici relapsus: quo fit, vt necessariò sit ad veniam recipiendus, quia non est incorrigibilis. hætenus ille. Cuius opinio fulciri potest ex eo, quòd iuxta receptam sententiam in capit. at si clerici. de iudicijs, & sæpe alibi. confessus non dicitur propriè conuictus. Deinde fauet illi alia sententia cōmuniter approbata in. c. de hoc. de simonia. & in eodem. cap. at si clerici. vbi aiunt interpretes, mitius agendum esse cum spontè cōfesso, quàm cum conuicto. Denique cessare videtur in hac specie ratio

ratio incorrigibilitatis: qua cessante, cessare debet pœna relapsi. cap. cum cessante. de appellatio.

7 ¶ Histamen nil obstantibus, prædictam opinionem falsam esse puto, sequentibus fundamentis. Primo, quia verè relapsus est, is de quo agimus, cum bis fuerit lapsus, semelque reciderit post abiurationem. Quæ ergo fieri potest, ut is non sit dicendus relapsus, quem verè scimus esse relapsum? Secundo, probatio alterius lapsus nil commune habet cum ipso crimine: proinde siue hoc, siue illo modo de illo constiterit, non ideo minus idem crimē erit. Tertio, longè maiorem vim habet confessio, quàm alię probationes, & maior certitudo habetur per confessionem, ut supra de cōfessis diximus. Quarto, quia conuictus quoque reus dicitur propria confessione. l. qui sententiam. C. de pœnis. Quinto, si relapsus interdum habetur, qui de hæresi vehemētem suspicionem dedit. c. accusatus §. ille quoque. de hereti. lib. 6. multò magis qui veritatem confessus est. Sexto, confessus, & conuictus, eadē pœna puniuntur, quando certa pœna in lege statuta est: quo casu nil iudicis arbitrium contra legem potest. Quod rectè Decius sentit in dicto. c. at si clerici. nu. 5. Ad extremum, nō ea sola ratio est, ut relapsus puniatur, quòd habeat incorrigibilis, sed & quia grauius deliquit in Deum & ecclesiam. Item, quia nulla spes est constantiæ illius: idcirco ratione vna ex pluribus cessante, nō cessat lex §. affinitatis. inst. de nup. Nec satis intelligo, quia via iudex relapsi pœnam moderari aut condonare queat.

8 ¶ Inuocator quoque dæmonum, qui post abiurationem easdem inuocationes repetit; pœna relapsi tenetur, ut aiunt Lopus, & Archidia. in. c. accusatus §. sanè. de hereti. lib. 6. vbi sequuntur illos Domini. & Francus, rectè distinguentes abiurationis causas. Dicunt siquidem hoc esse verum, quando is, qui abiurauit, malè sentiebat de potestate dæmonum. Adde etiam, cū ille abiurauit manifestam hæresim, vel propter vehemētem suspicionem: quia his omnibus & singulis factis videtur ex approbati erroris cōsequētia recidisse, argumento eius, qui hæreticos visitat, & associat, eodem cap. accusatus §. ille quoque.

9 ¶ Pœna autem relapsi est, quòd sine aliqua audientia relinquatur iudici

in iudici seculari, animaduersione debita puniendus. cap. ad abolendam. de hæreti. cap. super eo. eodem. titu. lib. sexto. non enim poena mortis remittitur nisi semel. Quod ante multa secula diuinus Plato sanxerat. is enim. lib. 10. de legibus, versus finem, statuit, hæreticos pro proprio lapsu in carceres damnandos: quod si rursus impietatis crimine condemnati fuerint; morte sine venia plectendos. Conferunt verba memoranda legis tertiæ. C. de episcopa. audi. vbi legumlatores aiunt, Remissionem veniæ, crimina nisi semel commissa non habeant, nec in eos liberalitatis Auguste referatur humanitas, qui impunitatem veteris admissi, non emendationi potius, quam consuetudini deputarunt. quod in omnibus penè criminibus obseruari solet.

- 10 ¶ Sic puniuntur durius, qui bis, aut sæpius violenter deliquerunt. l. seruos. C. ad leg. iul. de vi publi. Similiter & hi, qui seruū fugitiuum secundo vel tertio celauerint. l. quicumque. C. de seruis fugi. Et hi quoque, qui in eisdem criminibus perseverant. l. prima. de super exacto. lib. 10. Quod & alibi sæpiissime constitutum est, vt colligit Lucas in. l. vlti. C. de cōmeatu. lib. 12. Romanus. consil. 236. Felinus in. cap. cum contingat. de foro competen. in cap. at si clerici & de adulterijs. de iudi. in. cap. sicut. de testi. Hippolytus in. l. maritus. de quæstio. nume. 37. Alciatus in. c. cum nō ab homine. de iudic. nu. 30. Casseneus in consuetu. Burgun. rub. prima & 5. fol. 45. col. 4. Quæ omnia si recte constituta sunt in delictis contra proximum perpetratis, quanto rectius in his obtinebunt, qui maiestatem diuinam lædere volunt? Nam verè inquit Augustinus. sermo. 3. de pluribus martyribus, Diligenter attendite fratres, & scitote, aliud esse in deum peccare, aliud in hominem. Quādo enim in nos peccant homines: si pœnitentibus veniā non indulgeamus; peccatum iucurrimus. Quando autem aliqui in deum peccauerint; si sine distinctione grādi indulgere voluerimus; participes nos in eorum peccatis efficiemus.

- 11 ¶ Sed quamuis prædicta sanctissimè statuta sint, hæretici tamen, qui vellent peccare impunè, ea omnia calumniatur, dicētes, ecclesiam recipere debere pœnitentes, & si sæpe sapius relabantur. Quod argumento illo vulgari suadet, quo dicitur, ecclesiam nulli claudere

claudere gremiū. Ezechielis. cap. 18. & eodem Matthæi capite. Quibus respondetur, quòd si procederet argumentum quo ad pœnas legum, nullus malefactor puniri vnquā posset. Nam et si mille homines occideret, aut grauiora crimina perpetraret, nihilominus ecclesia illum reciperet ad pœnitentiam, & omnes pœnas corporis euitaret. Quòd asserere stultū esset, ac planè ridiculum. etenim alia ratio est fori pœnitentiæ, alia longè diuersa fori iudicialis, vt omnes interpretes tradunt in. c. de his. de accusatio. præcipuè Felinus. nu. 6.

12 ¶ Quid, quòd ecclesia mitius agit cum hereticis, quàm cum alijs facinorosis, vt alibi diximus. Nec salutem animæ, aut spirituale bonum relapsis pœnitentibus negat, nec illis claudit viam salutis æternæ. c. super eo. de hæreti. lib. 6. bonum verò temporale: quale est vita, fama, & aliud quiduis exterius, non tenemur ex charitatis officio velle proximis, nisi in ordine ad salutem æternam, eorum simul & aliorum. Proinde si tale bonum impedit felicitatem æternam alicuius, vel multorū: magis velle tenemur, quòd proximus illo careat, quàm quòd malè habeat. Quia salus æterna præferenda est bono tēporali: & multorū bonū, bono vnus. Idcirco ecclesia non recipit hereticos relapsos, qui rem publicam inficiunt, quique signum euident ostenderunt inconstantię suę circa fidem. Hęc ferè docet Thomas. 2. secundæ. quæst. 11. arti. vlti. & Richardus in. lib. 4. senten. distin. 13. arti. 5. & ibidem Gabriel. q. 2.

13 ¶ Relinquitur itaque iudici seculari relapsus: sed ei verè pœnitenti, non denegantur sacramenta pœnitentię, atque eucharistiæ. dicto. cap. super eo. vnctio tamen extrema illis non dabitur: quia ea infirmis morituris tantum concedi debet, vt ex Iacobi epistola liquet. cap. 5. & ex. cap. 1. de sacra vnctio. vbi hoc generaliter traditur, & nuncupatim id notant. Ioan. Andre. Domini. & Francus in eodem. cap. super eo. & Alfonsus noster. lib. 2. de iusta hæreti. punitio. cap. 2. vbi tamen addit, quòd relapso ecclesiastica sepultura, velut ceteris catholicis concedenda est. Sed cum ille sit igni tradendus, sicuti supra de pœnis retuli, quando, aut quomodo sepeliri debeat, non sanè dispicio. Illud obseruari puto, quòd huiusmodi pœnitentes non viui cremantur, sed prius strangulantur
prope

prope ignem: quod & humanius est, & viam desperationis claudit, & ad poenitentiam prouocat.

- 14 ¶ Postremò notandum est, quòd & si relapso denegetur omnis audientia in dicto. cap. super eo. id tunc demum fit, quando legitime constat reum esse relapsum: ante hoc tamen nò prohibetur innocentiam suam allegare, & probare: audiendusque est docere volens se nò esse relapsum. Quia lex fundata super aliqua qualitate, prohibens exceptiones, aut probationes illi qualitati contrarias, non aufert eas defensiones, quæ illam qualitatem excludant. glosa vulgaris est hoc docens in. c. cupiētes §. quòd si per viginti. de electio. lib. 6. in parte, comparere. notat in specie nostra Gonsalus tractatu de hæreti. quest. ii. conferunt quæ supra scripsimus. cap. de probationibus §. vlti.

DE SCHISMATICIS. CAP. LVI.

Chisma soror est hæresis, & quidem vtrunque cōiuncta, imò plerunque vel hæresis est, vel in hæresim transit. Nam ab ecclesia primum separat: deinde aliquam hæresim sibi confingit, vt rectè ab ecclesia recessisse videatur, vt inquit Hieronymus in epist. ad Titum. c. inter hæresim. 24. q. 3. Est autem schisma, illicita ab vnitatis discessio. vel est scissura, quæ vnitati opponitur. Sed priuatim sumi solet pro diuisione ab ecclesia: secundum quā acceptionem dicuntur schismatici, qui subesse recusant summo Pontifici, & membris illi subiectis non communicant, & spontè se ab ecclesiæ vnitatis separant. hæc Alexander aless. parte. 2. quest. 182. & Thomas. 2. secundæ. quest. 39.

- 1 ¶ Schisma summum malū est, & grauius punitum à Deo, quàm parricidium, aut idololatria, vt eleganter probat Optatus, episcopus Mileuitanus. lib. 1. contra Parmenianum. Irenæus. lib. 4. aduersus hæreses. cap. 62. Schisma & hæresis sunt sorores peccatricis Hierusalem, sicuti Origenes in Ezechielem homilia. 9. explicat: subiungens, vbi schismata, ibi hæreses, ibi dissensiones. Aut enim in comitatū non venit schisma, aut absque peiore se comite diu

diu non subsistit. Autores autē schismatis grauissimè Deus olim puniuit: Dathā, & Abiron cum suis omnibus dehiscens terra aborbuit, viuosque demisit ad inferos. Chore quoque cum ducen-
tis quinquaginta viris vindex cælestis flāma deuorauit. Tātōpere
Israeli indignatus est dominus, quòd sediuisissent à domo dauid,
& hierosolymis relictis (vbi erat vetus illa mosaica cathedra) seces-
sissent in Samariam, vt demolitus sit eos, dederitque in direptio-
nem, ac planè abiecerit à facie sua. Hæc & alia ex sacris literis con-
tra schismaticos referunt Faber contra Lutherum tractatu. 6. tex-
tu. 8. & Cāpensisin fine hierarchiæ ecclesiasticæ. Brunus. lib. 5.
de hæreti. cap. 18.

2 ¶ Schismaticorum tres sunt species. Quidam enim sunt veri hæ-
retici, alij hæreticis proximi, tertij catholici, ab hæresi lōgè alieni.
Primi sunt, qui nō solum ab ecclesiæ vnitate, atque à summo pō-
tifice discedunt, sed etiam id licere credunt: vel putantes non esse
vnitatem in ecclesia, vel non esse obediendum Papæ, tanquam
ecclesiæ summo Principi, & in terris Christi vicario. Qui errāt cō-
tra fidei catholicæ articulum, quo credimus, vnam esse sanctam,
& apostolicam ecclesiam. De his verò nil speciatim dicere oportet,
cū sint ī numero aliorū hæreticorū. Nā quæcūque de hæreticis
generaliter diximus, de prædictis quoque intelligenda erunt: ni-
si quòd hi deteriores alijs hæreticis sunt, quia diuisioni fidei ad-
dunt vnitatis ecclesiæ scissuram. Vide Gonsalum tractatu de hæ-
reti. quæst. 3. Caietanum in summa, verbo, schisma. Gabrielem in
lib. 4. sententia. distin. 13. quæst. 2. Brunum. lib. 1. de hæreti. cap. 16.
& iterum. lib. 5. cap. 18.

3 ¶ Alij sunt schismatici hæreticis proximi, qui nondum in aliquā
hæresim inciderunt, sed tantum ab vnitate ecclesiæ & summi Pō-
tificis separati sunt. De hoc schismate loquitur Augustinus. lib. cō-
tra Faustum, inquit, Schisma est, eadem opinantem, ac eodem
ritu colentem, quo cæteri, solo congregationis delectari dissidio.
Hieronymus quoque in Amos. cap. 1. de his schismaticis inquit:
separant deceptam multitudinem ab ecclesia Dei, & rudes ani-
mas abrūpunt, & diuidunt: tamen hoc non faciunt credulitate,
qua hæretici deceptos quosque trucidant, sed in eadem regula
fidei

fidei permanentes, dilatare cupiunt terminos suos, & nomē glorię in posteros mittere. Schismatici ergo dissensionibus suis à fraterna charitate dissolunt: quamvis ea credant, quę credimus, ut ait Augustinus lib. de fide & Symbolo. Quod elegāter Cyprianus tractat in. c. denique. 7. quęst. 1.

4. ¶ Hi schismatici nil ferē distant ab hęreticis: nam eundem patrē & matrem eandem habent, scilicet, diabolum, atque superbiam. Qui quamvis christianos se esse mentiantur; re ipsa tamen ostendunt se credere, quod extra ecclesiam sit salus, quod summo Pontifici non est obediendū, quod scindi potest vnitas ecclesię, quod extra ecclesiam sunt vera sacramēta, & alia eiusmodi multa erronea & hęretica, quę necessariō inde sequuntur. cap. pudenda. c. schisma. 24. quęst. 1. Verissimē proinde dici solet, inueteratū schisma, hęresim esse. Quod Clemens quintus posuit in extrauagante omnium penultima, cuius caput. Ad certitudinem, notat glossa in. c. didicimus. 24. quęst. 1. Abbas in. c. quia diligentia. de electio. Lupus de iure Nauarrę, parte. 5. §. 7. Carerius de hęre. nu. 32.
5. ¶ Inde est, quod æqualiter vitādi sunt schismatici & hęretici. cap. clericus. 24. quęst. 3. æqualiter ecclesiasticam potestatē amittunt. dicto cap. didicimus, & in plerisque alijs ad paria iudicantur. nā & ipso iure sunt excommunicati. c. de liguribus. 23. quęst. 5. c. 2. de schismati. Dignitatibus quoque priuantur. c. in nomine. 23. di. & eorū bona publicantur. prædicto cap. de liguribus. c. 1. de schismati. lib. 6. Possunt etiam per seculares potestates comprimi, & tāquam rebelles iusto bello profligari, ut prolixius tractat Lupus de iure Nauarrę. parte quarta. Denique quod ad rem nostrā attinet, ab inquisitoribus capi, & coërceri possunt: vel tanquam hęretici, vel certē tanquam violenter suspecti de hęresi: qui si redire voluerint ad ecclesiam; abiurare schisma solēniter debent, iuxta formam traditam in. c. quoties. 1. quęst. 7.
6. ¶ Alij sunt schismatici, qui excusationem iustam prætereptare possunt, ideoque nec sunt hęretici, neque pœnam merentur. Quod tūc euenire solet, cum propter ambiguam electionem, duo, aut plures de pontificatu contendunt: & aliqui bona fide vnum illorum pro vero Pontifice habent, qui tamē electus rectē non est, hi
etenim

etenim propter probabile dubium excusari possunt. Nam etsi credere teneamur, verum Petri successorem, esse Principem ecclesiæ supremum, non tamen tenemur eadem fide credere, hunc, vel illum esse verum Petri successorem, quando probabiliter dubitatur, vtrum ille sit rectè electus. non enim ad fidem orthodoxā spectant ea, quæ ex facto pendent, sed quæ ex iure procedunt. & ita sentiunt omnes diuini & humani iuris periti. Et nuncupatim Franciscus Picus lib. de fide, theoremate. 17. Siluester in summa, verbo, schisma. quæst. 5. Alfonso. lib. 1. aduersus hæreses. cap. 9. & alij multi relati à Carerio tractatu de hæreticis. nu. 32. cui adde Pelagium, qui multa de hoc scripsit lib. 1. de plâctu ecclesiæ. arti. 65.

DE SCRIPTURIS DIVINIS.

CAP. LVII.

RADVS primus veritatum credendarum est, canon totius sacræ scripturæ & singulorum, quæ in ea literaliter asserta sunt, vt Gersonus inquit. Nam ad fidem catholicam imprimis pertinet credere, scripturas diuinas veraces esse: vt potè, quas Deus ipse manibus hominum scripsit. etenim sacra scriptura diuinitus inspirata, & instinctu diuino conscripta fuit, & in ea maiestas diuinæ autoritatis relucet. Nec mirū, quia Deus ipse loquutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt prophetarū eius. Lucæ cap. 1. & alibi, veritas inquit, Amē dico vobis, donec transeat cælū & terra, iōta vnū, aut apex nō peribit à lege, donec omnia fiant. Et rursus, Cælum & terra trāsibunt, verba autem mea non transibunt Matthæi. cap. 5. & Petrus epistolæ. 2. cap. 1. in hunc modum scribit, Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirante, loquuti sunt sancti dei homines. Paulus quoque epistolæ ad Hebræos capite primo inquit, Multifariam, multisque modis olim loquens deus patribus in prophetis, nouissime diebus istis loquutus est nobis in filio. Hęc & alia multa in hanc sententiam colligi possunt, quorū nonnulla inuenies apud Franciscum Picum. lib. de fide, theoremate. 5. Driedonem lib. 1. de ecclesiasticis dogmatibus cap. 1. apud Alfonso lib.

1. aduersus hærefes. cap. 2. apud Catharinum in prima clauē scripturarum.

¶ Quanta autem sit certitudo sacrarum scripturarum: quantisque miraculis Deus legem veterem suam esse ostenderit: diserit Augustinus lib. 10. de ciuitate. dei. cap. 17. cum seq. & iterum lib. 18. cap. 41. & deinceps. & Origenes lib. 4. de principijs. Vnde verò discernatur, quæ scriptura sacra sit, & quæ profana; explicat eleganter Hermas lib. 8. de instauranda religio. cap. 10. his verbis, Veræ religionis cultores his ferè solent indicijs & argumētis scripturas, quæ diuinam habere cēsentur auctoritatem, internoscere. nempe quòd eas Esdras redegerit in suū canonē, quòd custodiri cōsueuerint cū libris Moysi in arca fœderis, quòd publicè legi per omne sabbatum, quòd summa ecclesiæ autoritas (quæ ratio apud christianos primum ferè locum habet) eas declararit habendas pro sacris, aut, quod ego supremum existimo documētum, quia testimonium obtinuerunt diuinæ auctoritatis, præsentī miraculo comprobatum. Vt enim scriptura vetus suam nacta est auctoritatem per prodigia facta in monte Sina; ita nouæ religionis doctrinam diuinitus esse traditā, non solum in ipso ecclesiæ exortu ostēsa prodigia, sed etiam ea miracula declararunt, quæ dispersi per orbem apostoli, in doctrinæ suæ confirmationem omnibus exhibebant. hætenus ille.

2. ¶ Sed præter supra scriptas, alias quoque rationes ibidem colligit, quibus facilè deprehenditur, quid distent sacra profanis. Primū profani scriptores plurimum inter se dissidere solent: sacræ verò literæ, etsi diuersis linguis, locis, tempore, sint conscriptæ; inter se per omnia congruunt. Deinde ea est arcanarum literarū phrasis, vt licet singuli sacrorum autorum suam habeant eloquendi rationem; omniū tamē horū dictio, non solū longo intervallo ab aliorū compositione distet, sed etiā diuinā quandā maiestatem, & non imitabilem dignitatem præferant. Præterea quòd nulla scripta æquè fuerint ab ingeniosissimis viris examinata & perpenſa, ac ipsa sacra: nullis tamen hæreticorum arietibus, nullis ethnicorum impugnationibus, vnquam iacuerint substrata: at semper, vt palma, contra omnia pondera altius erexerint caput

put, non parum hac gloria, ante profanas literas splendescunt sacra, & micant. Tum ipsa argumenti nobilitas, quod literæ arcanæ tractant, clarissimam inter has differentiam ostendit. Prætereo vetustatem, frequentem usum, diuersam ab alijs scriptis enarrandi rationem: quæ tria certè multum harum commendat dignitatem, & quantum sint omnibus alijs scriptis celebriores docent. hæc ille.

3 ¶ Cum autem sacrarum literarum non solum sententias, sed etiā ipsam formam loquendi, & ordinem, imò literas, ac literarum apices, dignum sit, tanquā res numine plenas venerari, & amplecti: cum quæ nemo diffiteatur, vtriusque testamenti scripturas solidum esse fundamentum christianæ religionis, ita vt nil ex his adimi, imò nec mutari quidem debeat: sunt tamen, qui sub christiani hominis titulo, consueuerunt interdum totos libros, interdum partes quasdam rescindere: eas præcipuè, quas ex cogitatis à se nouis dogmatibus, potissimum viderint reluctari. Quod olim hæreticis multis contigit, & hodie quoq; lutherani faciunt. Aduersus quos omnes extat columna veritatis ecclesia, quæ libros illos veteris & noui testamenti, quos isti reijciunt, pro sacris, & afflatu diuino conscriptis, iam dudum recepit, agnouit, & approbavit.

4 ¶ Nam hi omnes libri, qui in Biblijs communibus continentur, cogniti sunt ab Innocentio primo in epistola ad Exuperium, ab Augustino lib. 2. de doctrina christiana cap. 8. à Damasceno lib. quarto de fide orthodoxa, & ab omnibus alijs ecclesiæ doctoribus. Qui libri tanquā diuini, recepti quoque sunt in concilio Laodicensi capite. 59. in tertio concilio Carthaginensi capite. 47. & in alijs multis. nouissimè verò in concilio Tridentino sessione quarta, vbi post eorundem librorum catalogum, hæc verba posita sunt. Si quis autem libros ipsos integros, cum omnibus suis partibus prout in ecclesia catholica legi consueuerunt: & in veteri vulgata latina editione habentur, pro sacris & canonicis nō susceperit, anathema sit. Vide Catharinū lib. 1. annotationū in Cætanum, & iterum in clauibus scripturarū.

¶ Deinde vt circa translationes scripture sacre inter catholicos dis-

C ij sensio

senſio nō ſit, eodē loco ſubiūgitur, In ſuper eadē ſacroſancta ſyno-
 dus conſiderans non parum vtilitatis accedere poſſe eccleſiæ
 dei, ſi ex multis latinis editionibus, quæ circumferuntur ſa-
 crorum librorū, quānā pro authentica habenda ſit, innoſcat,
 ſtatuit & decreuit: vt hæc ipſa vetus & vulgata editio, quæ longo
 tot ſeculorum vſu in eccleſia ipſa probata eſt: in publicis lectioni-
 bus, diſputationibus, prædicationibus, aut expoſitionibus, pro
 authentica habeatur, & quòd eam nemo reiicere quòvis prætex-
 tu audeat, vel præſumat. & poſt pauca: ſed & impreſſoribus in
 hac parte modum imponere volens: qui ſine licentia ſuperiorū
 ipſos ſacræ ſcripturæ libros, & ſuper illos annotationes, & expoſi-
 tiones quomodolibet indifferentes: ſæpe tacito, ſæpe etiam emen-
 tito prælo, & ſine nomine autoris imprimunt; decreuit & ſta-
 tuit, vt poſthac ſcriptura ſacra, potiſſimum verò hæc ipſa vetus,
 & vulgata editio, quā emendatiſſimè imprimatur: nullique li-
 ceat imprimere, vel imprimi facere quosvis libros de rebus ſacris
 ſine nomine autoris: nec illos in futurum vendere, aut retinere:
 niſi primum examinati, probatiq̃ue fuerint ab ordinario: ſub pœ-
 na anathematis, & pœnæ in canone concilij nouiſſimi Lateranen-
 ſis appoſitæ. De alijs autem editionibus ſacræ ſcripturæ tractat
 Epiphanius libro de menſuris & ponderibus.

- 6 ¶ Hæc itaque ſanctiſſimè definita atque ſtatuta ſunt de autori-
 tate ſacrorum librorum, ac de his, qui pro canonicis habēdi ſunt.
 De quo etiam ſcripſit Driedo lib. i. de dogmatibus eccleſiaſticis.
 Alſonſus quoque libro primo aduerſus hæreſes capitu. ſecundo.
 ſed his altiùs atque ſublimiùs Hermas libro octauo de inſtauran-
 da religione, à capite tertio deinceps. De his etiam Gratianus
 quædam collegit ex patrum decretis diſtinctio. nona. & ruruſ
 diſtin. 15. Quā autem antiquum ſit hæreticis, ſcripturas depra-
 uare; id quod hodie lutherani anxie, diligenterq̃ue perpetrant,
 videre licet apud Picum Mirandulam in apologia, quæſtione ſe-
 ptima. apud Brunum libro primo de hæreti. capitu. ſexto. & apud
 alios multos.
- 7 ¶ Quā verò peruerſè, impieq̃; faciāt hæretici, qui ſacros aliquot
 libros reiicere atque reppbare conātur, tradit elegāter Hermas his
 verbis,

verbis, Legū reuerentia hoc maximè efficit, vt legibus homines libèter pareant: contra, hę si cōtēnantur, ferè solet pernicioſa rerū mutatio ſubſequi, imò ſocietas ipſa hominū diſſipari. Quod periculū multò certius iminet chřianę reipublicę, ſide ſacrarū literarū autoritate ambigatur. Hę enim maiori ex parte omnem rationis captum ſuperant, ſuamq̃ue vim habent ex legiſlatoris duntaxat autoritate. Quod de humanis legibus vſque adeo timendū non eſſet: quanquā nihil non etiam hic timendum. nam humanę leges licet totę abolerentur, ipſa tamen rationis vis maneret, vnde primum leges ortę ſunt: quę vſque hominem ad id inſtigaret, quod lex hactenus docuiſſet. contra, ſi diuinas leges è medio tollas: aut de earum autoritate ambigas: hic enim ilicò humana mens veluti ruptis repagulis, vergit in omnem licentiam. vt hodie eueniſſe videmus, cum plerique occaſionem inde captent, ſcripturam omnem contemnendi, aut certè de omni ſcripturę autoritate ambigendi. hęc ille libro octauo de inſtauranda religione capite primo.

- 8 ¶ Pręter hęc autem hęretici ſcripturas ipſas, quas diuinas eſſe ſotentur, praua intelligentia in ſuos errores trahere ſolent. Quod commune eſt lutheranis cum omnibus ferè præcedentibus hęreticis. Nam hęretici ferè omnes ſcripturę diuinę ſenſum in ſuas hęreſes maligna interpretatione detorquēt, ac de puriſſimo ſcripturarum fonte aſſumentes teſtimonia, non ita interpretantur, vt ſcripta ſunt, ſed ſimplicitatem ſermonis eccleſiaſtici id volunt ſignificare, quod ipſi ſentiunt. Quod eleganter ſcripſit Epiphanius in epiſtola ad Ioannem Conſtātinopolitanum epiſcopum. Et vt inquit Auguſtinus lib. 83. quęſtionum, Non poteſt error oriri palliatus nomine chřitiano, niſi de ſcripturis malè intellectis. Sic enim à principio naſcentis eccleſię vſque ad ſeculum noſtrum factum eſſe comperimus. Nam & beatus Petrus teſtatur, Paulinæ epiſtolas ab aliquibus perperam intellectas fuiſſe, qui eas in ſuum errorem detorquere conabantur. Vnde idem Auguſtinus in euangelium Ioānis tractatu. 18. ait, Hęreſes (quę orthodoxis ſunt dogmata peruerſitatis, animas illaqueantia, & in profundum præcipitantia.) naſcuntur, quum ſcripturę bonę

intelliguntur non benè, & quod in eis non benè intelligitur; etiā temerè & audacter assertitur. Quod elegāter Hilarius quoque notavit libro de synodis contra arrianos prope finem.

- 9 ¶ Imitantur in hoc hæretici patrem suum diabolum, qui ipsum Christum deum tentans dixit, Si filius dei es; mitte te deorsum. scriptura est enim, Angelis suis mandavit de te. & reliqua, quæ Matthæus posuit cap. 4. Ad eundem modum hæretici dicunt catholico, Si filius dei esse vis, & regnum celorum facile consequi; mitte te deorsum: demitte te ex arce catholicæ ecclesiæ, & nostras ad inuentiones sequere. Quod si fortè interrogas, vnde tibi probent id quod aiunt verum esse, statim illi, scriptum est enim. Et continuo mille testimonia citant de lege, de psalmis, de apostolis, de prophetis: quibus malo more interpretatis, ex arce ecclesiæ in hæresis barathrum infelix anima præcipitur. Qui tantò magis cauendi sunt, quantò occultius sub celestis eloqui, veluti quodam aromate, atque dulcedine, virus suum propinant incautis. Cum hæretici ex dogmatibus falsis volentes assumere defensionem dicunt, scriptum est in propheta, testatur Moyses, loquitur apostolus, quid aliud faciunt, quàm accipientes panes veritatis, proponunt eos simulacris, quæ ipsi fingunt? Quod eleganter notat Origenes in Ezechielem homilia. 7. qui etiam ad eundem est in Lucam homi. 31.

- 10 ¶ Nimirum ergo, si Lutherani aliquot scripturæ testimonia detorqueant ad suas hæreses comprobandas: nam & Arrius adduxit pro sua hæresi quadraginta duos locos diuinæ scripturæ. Et similiter Nestorius pro sua, sexaginta. Vnde rectè in septima synodo generali. tomo. 4. Epiphanius dixit, Quoties recta dogmata homines iuxta suam opinionem subuertere conantur. non miretur aliquis, si scripturæ verba usurpent. nam & omnes hæresiarchæ suorum errorum occasiones è diuina scriptura collegerunt: & quæ rectè ab spiritu sancto dicta erant, peruersa animi sententia conuellunt. Proinde vt verè atque eleganter Hieronymus in epistola ad Galatas scripsit, Quicumque aliter scripturam intelligit, quàm sensus spiritus sancti flagitat, quo scripta est: licet ab ecclesia non recesserit; tamen hæreticus appellari potest: & de
carnis

carnis operibus est, eligens quæ peiora sunt. cap. hæresis. 24. q. 3.

- 11 ¶ Præterea hi hæretici non admittunt ecclesiæ, conciliorum, aut sanctorum, doctissimorumque interpretum expositiones in sacris literis, sed proprio cuiuslibet sensu eas ipsi interpretantur. Qua in re illos duos Zadoch, & Byssio imitantur: de quibus in libris Hebræorum legitur, quod cū essent discipuli Antigoni, hanc opinionem imbuerunt, quod rei cerevellent omnes legis & prophetarum interpretes, & nudam duntaxat verborum intelligentiam sequi. Hanc diuulgantes insaniam, sic diuisere iudæos, ut etiam quidam in lege doctissimi, ceperint illis adhærere. Hi non crediderunt resurrectionem mortuorum, eo quod secundū ipsos non inueniretur expressa in veteri lege. Cumque nihil nisi nuda bibliorum verba tenerent, vocati sunt ob id textuales. Sed legem & prophetas malè intelligentes, ceperunt inter se dissidere, nouaque dogmata diuulgare. Ad quorum probationem plura & maiora commentaria ipsi ediderunt, quàm sint aliorum Hebræorum Thalmudici libri. Eò tandem insania eorum peruenit, ut à cunctis reliquis Hebræis spreti ac derisi fuerint. refert Faber in malleo contra Lutherum tractatu ultimo.

- 12 ¶ Ad eundem prorsus modum cæci lutherani omnes: doctoribus sacris spretis, nil aliud credere volūt, quàm quod sacris literis iudaicè intellectis contineri putant. Quapropter quidam eos apto nomine, scripturarios, appellant. Cui adhærentes insaniam considerare nolunt stupidi, & miseri, quantæ incertitudini, & plusquam Babylonicæ confusio, christianam rempublicam exponant. nullus enim scripturæ locus ita planus est et apertus, qui ab hæreticorum vi & iniuria se prorsus vindicet. Sunt planè scripturæ velut nasus cereus: qui se horsum, illorsum, & in quâ volueris partem trahi, retrahi, fingi que facillè permittit. Deinde iniqua hac lege id efficiunt, ut nullus vnquam eis credere teneatur, multo minus, quàm ipsi doctioribus & præstantioribus credere hætenus noluerunt. l. i. quod quisque iuris. cap. cum omnes. de constituto. Adde quod si nil est asserendum, quod non habeatur in scripturis expressum, certè neque hoc ipsum dictum asseri debet, quia non est in sacris literis expressum. quod scitè Catharinus notauit.

C iiij Denique

Denique qui huius peruerſi erroris particeps fuerit, diem ſabbati hodie ſanctificabit, non vtetur ſanguine & ſuffocato, negabit perpetuam virginitatem ſacraſſimæ virginis, non credet illum articulum fidei, Deſcendit ad inferos. aliaque his ſimilia, quæ non tam apertè in ipſis literis ſacris exprimuntur, ab eccleſia tamen diuinitus decreta, & comprobata, impiè inficiabitur, aut pertinaciter (quod illi faciunt) contrarium defendet.

13 ¶ Cum igitur, teſte Hieronymo in epiſtola ad Galatas, putandū non ſit, in verbis ſcripturarum eſſe euangelium, ſed in ſenſu: non in ſuperficie, ſed in medulla: nō in ſermonum folijs, ſed in radice rationis: videamus iam quis hæc intelliget: nunquid carnales impijque lutherani, quorum deus venter eſt? minime omnium. horum enim corda ſuperbia excæcata ſunt: nimiumque grauata crapula & ebrietate. Nemo etenim rectè ſcripturam intelligere poſteſt, niſi eo ſpiritu ſit afflatus, quo ea ſcripta eſt. Hoc ſpiritu afflatos fuiſſe pleroſque ſacrorum interpretum, euidentiffimè conſtat: à quo lōgiſſimè diſtant impuri omnes hæretici. quod eleganter diſerit Catharinus in prima clauſe ſcripturarum, errore. 12.

14 ¶ Aiunt præterealutherani, ſacram ſcripturam apertam & facilem eſſe, & à doctis pariter & indoctis tractari debere. In quo, ſicuti & in alijs omnibus, perperam hallucinantur, & errant. nam multos eſſe ſcripturæ locos obſcuros, difficiles, & perplexi ſenſus angelus olim de prophetiſis dictis, Danielis cap. 12. & Petrus de paulinis epiſtolis, epiſto. 2. cap. vlti. & Chriſtus ipſe de ſcriptis Danielis Matth. 24. ne dum res ipſæ de alijs multis teſtantur. Ob huius rei difficultatem Hieronymus ad Paulinum epiſto. 82. parte. 2. de ſacris libris loquens, ait, Intellige te in ſcripturis ſine præuio monſtrante ſemita, non poſſe ingredi. Et Auguſtinus in epiſtola ad Voluſianū, Sancta, inquit, ſcriptura omnibus acceſſibilis eſt, quamuis pauciſſimis penetrabilis. qui. lib. 2. de doctrina chriſtiana. cap. 6. ait, Prouiſum eſt diuinitus, vt ſint multa obſcura in ſacris literis, ad edomandam labore ſuperbiam, & intellectum à ſaſtidio reuocandum, cui facile inueſtigata plerunque vileſcunt.

15 ¶ Non ſic egit Paulus, qui gloriatur ſe legem ad pedes Gamalielis didiciſſe. Hieronymus quoque præceptorē habuit Naziazenū, Auguſtinus

Augustinus Ambrosium, Martinus Hilarium, & reliqui alios. Clemens etiam lib. 10. recognitionum scribit, docuisse Petrum, diligenter obseruandum esse, ut lex dei cum legitur, non secundum propriam ingenij intelligentiam legatur, vel doceatur. Sunt enim multa, inquit, in scripturis diuinis, quæ trahi possunt ad eum sensum, quem sibi vnusquisque præsumit, & ideo oportet intelligentiam scripturarum ab eo discere, qui eam à maioribus secundum veritatem sibi traditam seruat. c. relatum. 37. distin. Cui consonat Irenæus lib. 4. cap. 45. Augustinus. lib. 1. de moribus ecclesię cap. 1. Leo primus ad Flavianum episto. 10. cap. 1. retulit Gratianus in cap. quid autem. 24. quæst. 1.

- 16 ¶ Hi vero, qui sanctum volunt dare canibus, & spargere margaritas ante porcos: qui quæ facilem & apertam esse aiunt scripturarum intelligentiam, iidem ipsi prodigiosa cæcitate putant, vniuersam Christi ecclesiam hætenus euangelium & scripturas non intellexisse, neque sciuisse vnquam, quid credi oporteret: cum tamen spiritus sanctus missus fuerit ad docendam omnem veritatem. Cõsimili quoque stoliditate opinantur, nullam fuisse Christi ecclesiam à temporibus apostolorum vsque ad Lutherum, cū tamen redemptor ipse dixerit, Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Non ergo de fecit vnquam ecclesia, in qua Christus regnaret: nisi infidelem & mendacem æternam veritatem refacere voluerimus, Et sicut elegatissimè Leo magnus de Manichæo scripsit, sermone. 2. de pentecoste. Non potuit promissio domini tanta per ætatum interualla differri: nec ille spiritus veritatis, quem mundus non accepit impiorum, ita septiformem illam donorum suorum continuit largitatem, ut tot ecclesię generationes, sapientia & intellectu, consilio & fortitudine, scientia & pietate, atque ipso dei timore fraudaret, donec prodigiosus turpiū mendaciorum signifer nasceretur. Vide Hieronymum ad Paulinum epistola. 83. Bunderium in compendio concertationis titu. 32. Catharinum in secunda clauē scripturarum.

- 17 ¶ Volunt præterea hæretici isti, ut scripturis tantum diuinis aduersus eos pugnemus, eis quæ illorum sensu intellectis: in qua re perinde faciunt, ac si crudelissimi rei publicæ nostræ hostes, leges imponerent

imponerent nobis, ne possimus pugnare cum illis, nisi lanceis cereis, aut plūbeis ensibus: denique talibus armis, quibus nil eis nocere possimus. Quod, quis non videat esse ridiculum, & prorsus insanum? Quinimò talem furibūdum ac dementem hostē, quibus possunt arreptis iaculis, vniuersi ciues protinus confoderentur. vnus arrepta fuste, alius gladio, alius hasta, alius sagitta & arcu, alius funda & lapide, aut demum quidquid ad manū citiūs occurrit, eodem communem hostem ferire studet. Sic & catholici habere se debent cum lutheranis, eorum insaniam comprimendo, nō tantum scripturis diuinis rectē intellectis, sed etiā sacrorum interpretum sententijs, Pontificum decretis, cōciliōrū canonibus, demum ecclesiæ catholicæ definitionibus, consuetudinibus, & autoritate.

- 18 ¶ Nam congressio scripturarum cum eiusmodi hæreticis plus nocere, quàm prodesse solet. Idcirco disputationem hanc Tertulianus prohibet lib. de præscriptionibus aduersus hæreticos, pagina. 5. inter alia inquit, Ista hæresis non recipit quasdam scripturas: & si quas recipit, adiectionibus, & detractionibus ad disputationem instituti sui interuertit: & si recipit, non recipit integras: & si aliquatenus integras præstat, nihilominus ad diuersas expositiones commentata conuertit. Quare quantumuis in scripturis exercitatus, cum illis disputatione congregiens, nil proficiet, neque ipsis, neque audientibus orthodoxis. Quoniam siue defenderis tu quid, siue negaueris, scripturas veluti Lesbicæ edificationis plumbeam quandam regulam, ingenij versutia in contrariū sibi accommodabunt. Quod si dixeris, vim afferri scripturis, & incongruæ eas expositione torqueri, idē occlamabunt tibi: à se videlicet veritatem earundem stare: à te verò adulterari easdē. & quæ enim est pars vtrinque negandi & affirmandi. Nō est ergo in scripturis aduersus hæreticos constituendum certamen, in quibus aut incerta, aut parum certa est victoria. Hæc & alia in eandem sententiam collegit elegāter Campensis lib. i. hierar. ecclesi. c. 4.
- 19 ¶ Præterea cum scriptura sui ipsius iudex esse nequeat: quoties de vera eius intelligentia controuersia suboritur, necesse est, vt aliquo iudice lis ea dirimatur. Nam cum sensus genuinus scripturæ diuinæ

diuinæ in diuerſas ſententias trahi poſſit à peruicacibus; cꝑus eſt maiori aliqua autoritate, quę eius ſcripturę interpreter ſit futura: & huiusmodi torquendi ſcripturas peruicaciam compeſcat & cohibeat. Hanc autoritatem apud ſummum Pontificem eſſe ſupra probauimus. Ex eccleſiæ quoque doctõribus, & concilijs, plerunque dijudicari hæc poſſe retulimus. Nunc autem de eccleſiæ autoritate in expoſitione atque interpretatione ſcripturarũ, pauca ſubiiciemus: ea ſiquidem eſt vera, certa, & infallibilis ſcripturarum amuſis, & intelligentia.

20 ¶ Ex multis itaque pauca eligentes, imprimis adducimus concilium Milẽuitanum: in cuius capite. 2. decernitur, non aliter intelligenda eſſe verba ſacrę ſcripturę; niſi quemadmodum eccleſia catholica vbique diſfuſa ſemper intellexit. Quod etiã Irenæus lib. 5. aduerſus hæreſes eleganter docet. Deinde fidele extat & planẽ chriſtianum Origenis cõſilium, qui ſuper Matthæum homilia. 29. in fine. Quoties, inquit, aduerſus ea, quę obſeruat vniuerſa Chriſti eccleſia, canonicas aliqui ſcripturas proferunt; videtur dicere, Ecce in domibus eſt verbum veritatis: ſed nos illis credere non debemus: nec exire à paterna, eccleſiaſticaque traditione, nec aliter credere, niſi quemadmodum eccleſiæ per ſucceſſionem tradiderunt nobis. Leo quoque primus ad Martianum Auguſtum epiſtola. 40. inquit, Ab euangelica, apoſtolicaque doctrina, nec vno quidem verbo licet diſſidere: aut aliter de ſcripturis diuinis ſapere, quàm beati apoſtoli & patres noſtri didicerunt, atque docuerunt. Vide Irenæum lib. 3. aduerſus hæreſes. c. 40. & lib. 4. cap. 43. & 45.

21 ¶ Quid multis? in quarta ſeſſione concilij Tridentini cõtra eõdem lutheranos tale decretum extat, Ad coërcẽda petulantia ingenia decreuit hæc ſacroſancta ſynodus, vt nemo ſuę prudentiæ innixus, in rebus fidei & morum, ad ædificationem doctrinæ chriſtianę pertinentium, ſacrã ſcripturam ad ſuos ſenſus cõtorqueat: aut contra eum ſenſum, quem tenuit, & tenet ſancta mater eccleſia: cuius eſt iudicare de vero ſenſu & interpretatione ſanctarum ſcripturarum: aut etiam contra vnanimem conſenſum patrum: ipſam ſcripturam ſacrã interpretari audeat. Qui contrauenerint
per

per ordinarios declarentur, & pœnis à iure statutis puniantur.

- 22 ¶ Comprobatur hæc eadem veritas euidentissimis quoque rationibus. Nam apud ecclesiam est autoritas discernendi scripturas diuinas ab humanis: & nullā regulam habemus aliam ad internoscendum quæ scripturæ diuinam auctoritatē habeant, quàm testimonium ecclesiæ: nec aliam habuerunt ab initio orthodoxi patres nostri. ex communi etenim consensu ecclesiæ indubitātū scripturarum colligimus testimonium. At verò frustra separaret ecclesia scripturas sacras à prophanis; si in sacra scriptura nesciret veram intelligentiam à falsa discernere. Imò verò vt sciat ecclesia, vtrum scriptura, quàm recipit, sit tota diuina; necessariò antecedit, quòd eam verè intellexerit. Eadē ergo lege credere tenemur, quòd potestatem habet ecclesia discernendi scripturas diuinas ab humanis, & quòd separare scit sensum diuinum ab humano.
- 23 ¶ Præterea nemo melius scripturam interpretari valet, quàm qui spiritum scriptoris habet. est autem certissimum, quòd ecclesia spiritum sanctum habet, quo inspirante, scriptæ sunt sacræ literæ. Adhæc ecclesia, quæ nullo modo errare potest, cum sit columna veritatis: nec in re vsque adeò necessaria falli potest, aut fallere. Deinde deus ipse, qui Genesis cap. 18. dixit, Nunquid celare poterō Abraham, quæ facturum sum? Quo pacto celabit ecclesiæ dilectissimæ scripturarum intelligentiam? Adde, quòd ecclesia sponsa est Christi: in qua cor sponsi maximè confidit, vt in prouerbij dicitur cap. 31. at non benè in ea confideret, si traditis ei scripturis, earū sensum non traderet. Vnde cum Samson celaret Dalilæ illud, in quo suam fortitudinem habebat, illa dixit, Quomodo dicis, quòd amas me, cum animus tuus non sit mecum? lib. iudicum. c. 16. Quòd si vetus synagoga, priuilegium habuit annunciandi iudicij veritatem in rebus ambiguis & controuersis: vt habetur in Deuteronomio cap. 17. multò magis hoc ecclesiæ catholicæ concessum credimus. Vide Alfonso lib. 1. aduersus hæreses cap. 4. Catharinum in secunda clauē scripturarum.
- 24 ¶ Adhæc ecclesiæ auctoritas quodammodo superior est auctoritate scripturarum, nam illa de scripturis iudicat. eadem & notior est: quandoquidem propter testificantem ecclesiā ipsis scripturis credimus

credimus. Deinde latius patet ecclesiæ traditio, & ad longè plura se extendit, quàm scriptura, & antiquior illa est. non enim ex scripturis cepit lex euangelica, sed viuæ vocis oraculo primū tradita est. Demum efficacior & magis idonea est ecclesiastica traditio, in re dubia ad fidem, certitudinemque faciendam, quàm sint ipsæ scripturæ. clarior est enim & magis aperta & inflexibilis ecclesiastica traditio. Contra, scripturæ plurimum frequenter obscuritatis habent, & se trahi accommodarique in diuersam sententiam, & eludi cauta expositione facilè permittunt. Vide Campensem lib. 1. hierar. ecclesi. cap. 2. tertio, & deinceps. Bartholo. Miranden. controuersia. 2.

- 25 ¶ Postremò, viri docti & pii frequenter legere debent scripturam sacram: in qua passim inuenitur, quid credendum, quid sperandum, quid agendum, & fugiendum sit, & quòd dei timorem incutiat, & eius amorem inflammet. est enim mystica turris Dauid cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. hoc est, tota salus & spes nostra in ea relucet. Rectè proinde Augustinus lib. 2. de doctrina christiana cap. vlti. inquit, Sēper legēdæ sacrę literæ sunt. Nam quidquid homo extra didicerit: si noxium est, ibi damnatur, si vtile est, ibi inuenitur. Qua autem cogitatione sit accedendum ad sacrarum scripturarum lectionem, explicat eleganter Hermas his verbis, Quoties ad hanc rem aggredimur, hæc debemus etiam atque etiā cogitare: sacras scripturas vnicum esse ecclesię propiciatorium, vnde oporteat diuinam maiestatem consulere: Christum etiam sacrarum scripturarum vnicum scopum: vt qui sit agnus ille, qui solus aperit signacula libri clausi: vniuersæ scripturæ hunc esse epilogū, quòd Christus superata morte æternum regnet: argumentum verò esse de ecclesia, quomodo ea à Christo condita, & propagata, & tandem consummanda sit. hætenus ille lib. 8. de instauran. religione cap. 15. Ad summam scripturarum sacrarum omnium materiam & finem esse Christum docet luculenter Catharinus in secunda clauē scripturarum. Alia multa de vtilitate huius lectionis notauit Chrysostomus in Genesim homilia. 29. & iterū homilia. 35. & super Matthæum homilia. 2. & homilia. 4. & rursus in actis apostolorum

lorum homilia. 19. Basilius episto. 1. Cassianus collatione. 8. c. 3. cum seq. Damascenus lib. 4. orthodoxe fidei cap. 18. Bernardus in scala claustralium. Raymundus in theologia naturali titu. 214.

DE SENTENTIIS. CAP. LVIII.

IVDICES recitare sententias ex libello tenentur, nec possunt per alios id facere, nisi iudices sint illustres, vel illustrem administrationem gerant. l. 2. C. de sentē. sine pericu. recitā. in quo inquisitores illustribus æquiparantur. possunt enim per alios proferre sententias, vt notant Domi. & Francus in. c. vt commissi. de hæreti. lib. 6. Brunus. lib. 4. de hæreti. cap. 10. Hæ autem sententiæ contra hæreticos latæ, recitari debent, conuocato clero & populo. Quia expedit, vt id fiat publicè ad instructionem, & terrorem, vt inquit Dominicus in eodem cap. vt cōmissi & aduocā di. Quæ omnia ad vnguem obseruantur in Hispania. nam & clerus & populus solenniter conuocari solent: & sententiæ coram omnibus per alios recitantur.

1. ¶ Ad sententiæ deliberationem inquisitores cū episcopo vel eius vicario accedere debent: cōuocatis etiā ad hoc viris peritis: prout alibi diximus. Sententia verò condemnatoria ita formabitur: vt in ea primum qualitas doctrinæ, & dogmatum ab ipso reo assertorum declaretur. Deinde diligens criminis inuestigatio, citationes, admonitiones, confessions, legitimæ probationes, & datæ ad pœnitentiam dilationes: & adhæc omnia in erroribus suis obduratus animus, & pertinax perseuerantia: & reliqua omnia, quæ ad iustum processum cōtra reum institutum, & obseruatum pertinent, summatim enumerētur. Quibus omnibus ex ordine narratis: postremò pro qualitate criminis secundum regulas ecclesiasticas subiungatur ipsa sententiæ dispositio: quæ condemnatio nem dogmatum, autorum, librorum, & cætera continebit. Hæc ad verbum posuit Brunus lib. 4. de hereticis. cap. 10. & ita vt in ur.
2. ¶ Sententia autem, qua hi recōciliantur ecclesiæ, qui post lapsum redire volunt ad vnitatem fidei, non debet continere, quòd illi sunt,

funt, aut fuerunt hæretici, sed sub hac forma proferenda est. Quia te inuenimus per tuam confessionem, & legitimam probationem hæreticum fuisse: nunc autem saniori v'sus consilio, vis (vt asseris) ad vnitatem ecclesiæ puro corde, & fide non ficta redire: ideo te, imprimis abiurata omni hæretica prauitate, iuxta formam ecclesiæ ab excommunicationis vinculis, quibus tenebaris astrictus, absolui mus. Si tamen ad eandem ex corde redieris, & iniunctati bi mandata seruaueris. &c. Fertur autem sub conditione sententia, vt si veram pœnitentiam conuersus non egerit, appareat cum non fuisse absolutum. Hæc ferè omnia eisdem verbis aiunt Archidiaconus in. c. vt commissi. de hæreti. lib. 6. & illic Dominus in. 8. nec nō. Ioan. de Anania in. c. pen. eodē titu. lib. 5. Gonsalus quæst. 20. Squillacen. de fide catholica cap. 27.

- 3 ¶ Sed rectius his sensit Ioā. Andre. in eodem cap. vt commissi, vbi inquit, inquisitores pronunciare solere, talem conuersum hæreticum fuisse: nec esse quidquàm, quod obstat, ne id fiat. Et ita nominatim receptum est in prima instructione Hispalensi cap. 10. vbi decernitur, vt iuxta sententiam Ioānis Andreæ hi, qui reincorporantur ecclesiæ, declarentur fuisse hæretici, vel apostatæ, & incidisse in pœnas iure statutas. Sed quia dicunt, se velle puro corde, & fide non ficta conuerti ad ecclesiam: & parati sunt ad suscipiendas pœnitentias sibi iniungendas; absoluunt eos ab excommunicatione, & ecclesiæ illos recōciliant. Si ita est vt asserunt, quod absq; vlla simulatione verè conuertuntur. Et sub eadem forma fuit prolata sententia in sessione. 15. concilij Constantiensis hoc verborū tenore, Hęc sacrosancta synodus solum deum præ oculis habens, per diffinitiuam sententiā, quam profert in his scriptis, pronunciat, decernit, & declarat, Ioānem Hus fuisse & esse verum & manifestum hæreticum. Et iterum post pauca. Idcirco propter præmissa & alia plura, præ fatum Ioannem Hus hæreticum fuisse, & esse, hæc sacrosancta Synodus pronunciat, & tanquam hæreticū condemnat.

- 4 ¶ Qui verò post sententiam reconciliationis conuictus fuerit aliquas hæreses occultasse, vel hæreticos ante sententiam celasse, aut se iactasse, quod nō commisit eas hæreses, aut partem earum, quas

quas ante reconciliationem cōfessus fuit; is denuò examinari debet tanquam impœnitens. Cui non prodest sententia reconciliationis præcedentis, quia ex his apparet latam fuisse propter fictā confessionem, & simulatam conuersionem. Hæc decreta sunt in prima instructione hispalensi cap. 13. Pari quoque ratione si quid probationis superuenerit contra talem conuersum; potest iterū causa tractari, non obstante sententia absolutionis, vel reincorporationis prius in eadem causa lata. quod similiter statutum est in. 3. instructione vallisolitana. cap. 3.

- 5 ¶ Et generaliter in sententijs condemnationis, declarari debet tēpus, à quo reus incidit in hæresim: vt per solam sententiam scire queat iudex bonorum publicatorum diem, quo bona ipso iure fuerunt confiscata. Quod cauetur epistola quadam generalis inquisitoris data Granatæ, Anno domini. 1499. die. 4. septembris. quæ circumfertur inter instructiones impressas. Hoc ideo cautū, ne opus sit totum processum hæresis ad eam rem inspicere: vbi solent alia quoque occultiora contineri.
- 6 ¶ Forma sententię contra relapsos potest ex ea sumi, quæ lata fuit contra Hieronymum de praga hæreticum relapsum in concilio Constantiensi sessione. 21. in hæc verba. Sancta synodus eundem Hieronymum, palmitem putridum, in vite non manentem, foras mittendum decernit: ipsumque hæreticum, & in hæresim relapsum, excommunicatum, anathematizatum, pronunciat, declarat, atque damnat. Pleniorē formam ponit Brunus lib. 4. de hæreticis cap. 10. quam, quia prolixior est, huc trāscribere nolui, locum indicasse contentus.
- 7 ¶ Demum illud prudenter vsu receptum est, vt cum hæc sententię proferendæ sunt, vltimæ omnium legantur illæ, quibus pertinaces & impœnites damnari debent. Id quoque obseruari solet, vt cum prædictæ sententiæ recitantur, prælectis summaria relatione actis processus, antequam sententiæ ipsæ proferantur, sistatur paululum: & coram omni populo moneantur, & exhortentur pertinaces, vt vel iam tandem conuertantur, quia durat adhuc tēpus misericordiæ. Qui si quidem conuerti voluerint; reducendi sunt ad carceres: & si verè redierint, recipiendi. Si verò in sua pertinacia

tinacia vel impœnitentia perſtiterint; tunc ſententia recitãda eſt: & ſtatim à iudice laico capi debêt, & pœna ignis damnari, quam protinus in loco ſolito executioni mandabunt.

DE SERVIS. CAP. LIX.

RE Q V E N S mētio ſeruorum eſt in legibus romanorum, vt bonam iuris ciuilis partē occupent. Quod ideo factum fuiſſe arbitror, quia multi viri prudentes bello victi, efficiabantur ſerui capiētium: vnde multa domini committebāt eis: digni que erant commiſeratione, & premio, eorumque libertas pia & fauorabilis erat. Hodie verò laudabili conſuetudine receptum eſt, ne chriſtiani bello victi à chriſtianis, efficiantur eorū ſerui, quamuis bellum iuſtiſſimū alioqui fuerit. Quod notauit Bartolus in .l. hoſtes. de captiuiſ. Ioā. platea in .l. i. C. vt armorum vſus. lib. ii. Silueſter in ſumma. verbo, bellum. i. in principio. Boherius deciſione. 178. Et ruruſ in conſuetudinibus Bituricenſibus col. i. & eſt textus in regia. l. i. titu. 29. parte. 2.

¶ Quod mihi ſatis probari videtur in .l. ſi quis ingenuū & vlti. de captiuiſ. vbi Vlpianus ait, non effici ſeruos illos, qui in ciuilibus diſſenſionibus capti ſunt: nā bella inter chriſtianos, plusquam ciuiles diſſenſiones putanda ſunt, cum omnes eundem deum patrem, & eandem eccleſiam habeamus matrem. Hoc & Plato. 5. de republica elegantius docuit, inquit, neminem græcum à græcis bello captum, ſeruum fieri debere: magisque eam rem ſeditionem eſſe, quàm bellum, quia omnes græcos imaginaria quadam communione fratres, patres, & filios eſſe volebat: & qui ſi quando altercarentur; id facere deberent, tanquam aliquando reconciliandi: quod chriſtianiſ plurimum quadrat. Cum igitur hodie ſerui non ſint, niſi mahumetani, aut ethiopes: homines ſtolidiſſimi, & quibus iuxta prouerbiū: vix ſaccum ſerpentum credere, aut committere turò poſſis: pauci eorum iam inueniuntur: & hi tales, qui indigni ſunt, vt eorū mentio fiat. Quorū libertas, mea ſententia, vt plurimū, parum pia eſt, quia per eam ocioſi & fures fiunt, & in patibulis, carceribus, & hoſpitalibus mori ſolēt.

D Sed

- 2 ¶ Sed quamuis regulariter hæc ita se habeant, nihilominus vulgi opinione, pia putatur esse horum libertas. Vnde si serui christiani sint, & eorum domini labantur in hæresim; etiam legislatoribus placuit, libertatem illis ipso iure competere. c. vlti. de hereti. l. manicheos. C. eodem titu. regia. l. vlti. tit. 21. parte. 4. nec ideo minus liberi erunt, si domini redierint ad fidem catholicam, aut alia bona illis fuerint restituta. Nam etsi conuersi fuerint intra tempus gratiæ, ita vt benignitate regia reliqua bona illis concedatur; seruorum tamen libertas non reuocatur. prima in structiōe hispalen. cap. 24. non enim retractari solet libertas, quæ semel competit. l. 1. cum seq. C. si aduersus liberta. nec beneficium principis dānosum debet esse libertis. l. 2. § si quis à principe. cum vulga. ne quid in loco publico fiat.
- 3 ¶ Præterea serui christiani possideri non debent ab hæreticis, iudæis, paganis, vel alterius sectæ hominibus: nec ab eis emptionis, donationis, successiōis, aut aliquo uis titulo haberi possunt, sed ad libertatem perducendi sunt, vel saltem ab eis auferendi. c. mancipia. cum seq. distin. 54. c. 1. & 2. de iudæis. l. 1. C. ne christia. manci. 3. concilio Aurelianensi canone. 10. & iterum concilio. 4. canone 18. & primo concilio Matisconensi, canone. 10. & 4. concilio. Toletano canone. 64. regia. l. 13. titu. 9. parte. 6. & l. penul. tit. 24. parte. 7. Romanus. cōsil. 489. Felinus in. c. at si clerici § de adulterijs, de iudicijs. nu. 20. Decius in. c. consuluit. 3. de appellatio.
- 4 ¶ Postremò si seruus christianus, hæreticus fiat, velitque reconciliari ecclesiæ; solet interdum pro modo culpæ fustibus cæsus domino restitui, quia incapax est aliarū poenarū. nec enim infamia notantur serui, cum sint nullius famæ. l. quod attinet. de regul. iur. neque dignitatibus priuantur, aut capite minuuntur: quia hæc eis non cōpetunt § seruus. insti. de capit. diminu. nec eorum bona publicantur, quia nil propriū habent. l. placet. de acquiren. hæredi. relinquitur ergo, vt poena illis commutetur in aliam. l. hos accusare § omnibus. de accusatio. regia. l. 10. titu. 1. parte. 7. Alia inuenies apud Albertinum in rub. de hæreticis. lib. 6. quæst. 5. cum seq. Vide Aristo. 1. polit. & rursus. 1. æconomi.

DE

DE SORTILEGIIS. CAP. LX.

SORTILEGI sunt, qui sub nomine fictæ religionis, per quasdam sortes, quas apostolorum, vel sanctorum vocant, diuinationis scientiam profitentur: & qui quarumcunque scripturarum in spectione futura prædicunt, aut promittunt. 26.

quæst. 1. cap. 1. Hi ergo, qui per sortes inquirunt futura contingentia, vel præsentia, & præterita, quæ per naturam cognosci non possunt, vani sunt, & falsi, & operam dant illicitam, ac superstitiosam rei, & quæ non caret ingestione dæmonum, ut aiunt Thomas, & Caietanus. 2. secundæ. quæst. 95. arti. 8. & Silvester in summa, verbo, superstitio. quæst. 9.

1. ¶ Quamuis autem sortilegi non debeant puniri ab inquisitoribus, sed ab ordinarijs iudicibus: hoc tamen locum non habet, quando sortilegia saperet manifestam hæresim. cap. accusatus & sanè. de hæreti. lib. 6. Quod similiter obseruabitur, quando sortilegia erunt suspecta de hæresi: puta, si quis per sortes dæmonem consultaret, ut futura prædiceret. solius namque Dei est futura præscire, qui in sui contemplatione, etiam angelos illa præscire facit. 26. quæst. 5. cap. 1. Multa hominis afflictio, inquit Ecclesiastes, cap. 8. quia ignorat præterita, & futura nullo scire potest nuncio. Et generaliter omnes artes huiusmodi merito de hæresi possunt haberi suspectæ, quia nugatoriæ sunt, & noxiæ superstitiones, ex quada pestifera societate hominum & dæmonum, quasi pacta infidelis, & dolosæ amicitia constituta. c. illud. 26. quæst. 2.

2. ¶ Ea verò sortilegia sapiunt manifestam hæresim, quæ sine alicuius hæresis adminiculo exerceri nequeunt. Quod rectè docet Alfonso lib. 1. de iusta hæreticorum punitione. cap. 13. Sed & illa sapiunt hæresim, & iure suspecta sunt, quæ præferunt figuram & imaginem hæresis: ut puta, si in sortibus, aut sortilegijs misceantur aliqua dicta, vel facta hæretica, vel quæ probabilem suspitionem hæresis præbeant. Proinde qui mortuum baptizat, ut inde sortium responsum habeat: & qui sacramentis in eam abutitur: & qui dæmonem inuocat ad ea, quæ vires illius excedunt: ad summam

Dij quicumque

quicumque simile quippiam committunt; examini & iudicio in-
quisitorum subiacebunt: quia prædicta omnia, vel sunt hæreses,
vel sapiunt illas. Alia multa inuenies apud Lucam in. l. 2. C. quan-
do & quibus. lib. 10. apud Alexan. 2. parte. quæst. 185. cū seq. Tho-
mam. 2. secundæ. quæst. 95. arti. vlti. Grillandum tractatu, de forti-
legijs. Campensem lib. 8. de libero hominis arbitrio. cap. 4. apud
Alfonsum lib. 1. de iusta hæretico. punitio. cap. 13.

DE SUPERSTITIONIBVS.

CAP. LXI.

SUPERSTITIO est falsa religio, quæ falsum
deum, aut verum quidem, sed falsò, ac vanè me-
tuit, teste Varrone. Qui eatenus superstitionem
à religione secernit, quòd superstitiosus deosti-
meat, vt dominos: religiosus vereatur, vt paren-
tes. Vnde superstitionem esse aiūt, vitium religioni oppositum,
exhibens cultum diuinum cui non debet, vel eo modo, quo non
debet. Superstitionum autem species plures sunt: & omnes diui-
no cultui aduersantur, secundum diuersos fines. Ordinatur enim
diuinus cultus ad reuerentiam deo exhibendam, & contra illum
est idololatria. ordinatur etiam, vt homo instruaturn à deo. Et huic
opponitur supstitio diuinatoria, quæ dæmones consulit expre-
sè vel tacitè. Demum ordinatur ad quandam directionem huma-
norum actuum secundum instituta dei. Et contra hoc est super-
stitio quarundum obseruationum, quibus humani actus perpe-
ram diriguntur. Hæc ferè docet Augustinus libris de doctrina
christiana, Thomas. 2. secundæ, quæst. 92. arti. 1. Siluester in sum-
ma, verbo, superstitio.

- 1 ¶ In materia superstitionum talis regula generalis & memoran-
da traditur, Ea quæ non possunt naturaliter illos effectus produ-
cere, ad quos adhibentur, superstitiosa sunt, & pertinent ad pa-
cta cū dæmonibus inita. Proinde adhibere characteres, & nomi-
na, quæ manifestū est naturaliter efficaciam nō habere; superstitio-
sum est, & illicitum, vt ait Thomas. 2. secundæ. quæst. 96. arti. 2.

Cui

Cui consonat regula posita per Gersonum, tractatu de directione cordis, vbi sic scripsit, Omnis obseruatio, cuius effectus expectatur aliter, quàm per naturalem rationem, vel per miraculum, & voluntatem diuinam, debet meritò reprobari, & de pacto dæmonū expresso, vel occulto, vehemēter haberi suspecta. Quod ait ita fuisse decretum per theologos Parisiēses. vnde ad plura infert Martinus arles, tractatu de superstitionibus. nu. 6.

- 2 ¶ Ad pacta saltem occulta cum dæmonibus inita, pertinet millia inanum obseruationum. putà, si iunctis ambulantibus amicis, lapis, aut canis, aut puer medius interuenerint. limen calcare, cū ante domum suam aliquis trāsīt. redire ad lectum, si quis cum se calciat, sternutauerit. redire domum, si procedens offenderit. Hæc & his similia posuit Augustinus lib. 2. de doctrina christiana. Quæ quidem, vt ibidem ait, non solent obseruari sicut signa à deo tradita, cum nō sint introducta ex autoritate diuina: sed magis ex voluntate humana, cooperante malitia dæmonum, qui nituntur animos hominū huiusmodi vanitatibus implicare. Quod elegantissimè tradit Origenes lib. 3. in Iob. col. 12. & deinceps. Sunt itaque tales obseruationes illicitæ, ac supersticiosæ, & quæ videri possunt, reliquie idololatriæ antiquæ, secundum quam obseruabatur auguria, vt inquit Thomas. 2. secūdæ. quæst. 96. arti. 3.
- 3 ¶ Con simili ratione suspecti sunt, qui astrologiæ diuinatoriæ, seu iudiciariæ, dant operam: & hi præcipuè; qui donum prophetiæ, vim religionum, arcana conscientiæ, imperium in dæmones, virtutem miraculorum, efficaciam supplicationum, & futuræ vitæ statum, omnia pendere ab astris, ab illis largiri, ex illis cognosci, impia temeritate fatentur. Nam qui talia credunt, vel alijs persuadere conantur; hæretici sunt, in multis à fide aberrantes. Ex hac fallaci arte multæ prodierūt hæreses, atque damnosæ superstitiones. Quapropter ad cognitionem inquisitorum perducēdi sunt, qui talia committunt. Hi sunt mathematici, qui & planetarij appellantur, de quibus in cap. illud. & cap. illos. 26. quæst. 2. in cap. igitur. quæst. seq. & in l. 2. C. de malefi. & mathema. Contra hos scripsit luculēter Picus mirā. in lib. cōtra astrologos & nōn il Alcia. in l. rei appellatio. de verborum signifi. & Ripa in l. 2. solut.

D iij matrimo.

matrimo. nu. 5. Casseneus in catalogo gloria mundi. parte. 10. cōsideratione vlti.

- 4 ¶ Hi quoque, qui magicam artem profitetur, iure suspecti sunt, quia dæmonum illusionibus tota plena est. Et qui defunctorum animas euocant, & qui excantant pueros, & qui dæmones familiares circunferunt, & qui (vt dicitur) spiritus pascunt in vitro, per quos se prophetare mentiuntur. Sed & hi, qui elusiones, & phantasmata edunt, & miracula multa circulatorijs fraudibus ludunt. Denique omnes, qui dæmonum artibus occupantur, ab inquisitoribus examinari possunt: & si res tulerit, pro modo culpæ puniri: quia in his ferè omnibus complementum operis à virtute dæmonum expectatur. Proinde qui talia operantur, apostatæ sunt à fide, ppter pactum initum cum dæmone, tacitè, vel expressè, verbis, aut factis, vt docet Thomas in lib. 2. sententiarum, distin. 7. Quem illic posteriores sequuntur, prout refert Martinus Arles, tractatu de superstitione. nu. 62. Cui adde Alfonsum. lib. 1. de iusta hæretico. punitio. cap. 13. magnum Leonem sermone vltimo de passione domini ad finem.

- 5 ¶ Cæterum de quibusdam superstitionibus, quæ leuiores magis & fatuæ, vel ridiculæ sunt, quàm hæreticæ; non est cur inquisitores anxie laborent. Pœna autem superstitionum iuxta qualitatem errorum fidei, vel suspicionis hæresis constituenda erit. Legibus verò ciuilibus acerbè puniuntur aliqui prædictorum. l. nullus. cū seq. C. de malef. l. 2. de paganis. & regia pragmatica. 3. De magia vide Plinium lib. 30. naturalis historia. c. 1. Gellium. lib. 14. cap. 1. Abulensem, numerorū. cap. 21. quæst. 19. qui de fascinatione scribit eodem loco. quæst. 14. Quem etiam videre poteris, Leuitici. c. 19. quæst. 18. & iterum quæst. 29. Francisc. picum lib. 4. de rerum prænotione. cū seq. Troilū Maluetiū tracta. de sortibus. c. 1.

DE TESTIBVS. CAP. LXII.

ESTES à testando dicuntur: nam testari est, sententiam nostram exponere. Vnde testes dicti, quòd ea, quæ de rei gestæ veritate sentiunt, in iudiciū proferant, vt Alciatus scripsit in. l. plebs est. s. primo. de verborum significa. Multa autem exploranda

exploranda sunt circa personas testium: scilicet, conditio, dignitas, diuitiæ, paupertas, amicitia, inimicitia, sexus, ætas, & alia eius modi, quæ iure consulti eleganter docent in. l. 2. & seq. de testib. & ante illos Cicero in topicis ait, Non qualiscunque persona testimonij pondus habet. ad faciendam enim fidem, autoritas quæritur: sed auctoritatem, aut natura, aut tempus affert. Naturæ autoritas in virtute inest maximè: in tempore autem multa sunt, quæ afferat auctoritatem: ingenium, opes, ætas, fortuna, ars, vsus, necessitas. Nam & ingeniosos, & opulentos, & ætatis spatio probatos, dignos, quibus credatur, putant: non rectè fortasse, sed vulgi opinio mutari vix potest, ad eaque omnia dirigunt, & qui iudicant, & qui existimant. hæc ille.

1 ¶ Idem in partitionibus oratorijs, de singulis testibus considerare docet, si natura vani sunt, si leues, si cum ignominia, si spe, si metu, si iracundia, si misericordia impulsæ, si premio, si gratia adducti, testimonium perhibuerunt. Demum tot circumstantias considerare oportet in fide testium examinanda, vt Adrianus scripserit in hæc verba, Quæ argumenta ad quem modum probandæ cuique rei sufficiant, nullo certo modo satis definiiri potest. Aliàs numerus testium, aliàs dignitas, & autoritas, aliàs veluti cōsentiens fama, confirmat rei, de qua quæritur, fidem. Proinde idem princeps legato Ciliciæ rescripsit, cum qui iudicat, magis posse scire, quanta fides habenda sit testibus. l. 3. §. 1. de testib.

2 ¶ Sed quamuis iudicis arbitrium plurimū possit in fide testibus adhibenda, non tamen ex capite suo aduersus leges arbitrari debet: quod supra plus semel admonui. Generaliter autē humane leges considerantur quinque in personis testium: videlicet mores, naturam, fortunam, animum, & statum. Circa mores considerantur duo, propter quæ nō debet fides adhiberi: errorē, & malitiā. Propter errorē, infideles: propter malitiam, infames repellēdos à testimonio sanxerūt. Itē circa naturā duo cōsiderauerūt, ætatē, & sexū. In pueris defectus ætatis obnubilat rationē, in mulieribus sexus emollit volūtātē. Propterea pueros & mulieres idoneos ad testimonium nō cēsuerūt. Itē circa fortunā cōsiderauerūt duo: cōditio nēseruitutis, & aduersitatē paupertatis. Seruitus, habet annexū do-

D iiij

minationis

minationis timorem: paupertas verò, temporalitatis amorem, quæ maximè solent ad mendacium inclinare. Item circa animū duo potissimum considerauerunt: intellectū, & affectum. Et in intellectu alienationem rationis: in affectu, libidinem voluntatis. Et hanc diduxerunt in libidinem iræ, quæ est in odio: & libidinem concupiscentiæ, quæ est in desiderio.

- 3 ¶ Præterea libidinem concupiscentiæ considerauerunt dupliciter, videlicet quo ad se, & quo ad alios. Et secundum hanc distinctionem contingentium ex parte animi, quatuor genera personarum indigna decreuerunt: scilicet furiosos, propter alienationem rationis: inimicos, propter libidinē voluntatis in irascendo: domesticos, propter concupiscentiam voluntatis respectu familiæ. & multò magis respectu sui, iudicant in idoneum testem in re propria. Deinde cōsiderarunt æmulationem status laicorū, & clericorum: & tandem personarum distinctionem in iudicijs: ex quibus causis multos ad ferendū testimonium iudicauerunt in idoneos. Hæc Alex. ales. 3. parte summæ. quæst. 43. membro. 3. Quæ mihi notatu digna visa sunt, quia summatim & ingeniosè completūtur vniuersum ferè testimoniorum tractatum.

- 4 ¶ Igitur in quocunque iudicio testiū idoneitas consideranda & excutienda est. Nam & in Deuteronomio cap. 19. sic legitur, Cū sacerdotes diligentissimè perscrutantes, inuenerint falsum testē contra fratrem suum dixisse mendacium; reddentei sicut fratri suo facere cogitauit. Ecce quomodo diligentissimè scrutabātur iudices de fide testium: quod & ab inquisitoribus obseruari debet. Nam etsi admittantur in hoc iudicio aliqui testes minus idonei; nō tamen est eis facile credendum: sed numerus, & qualitas, & verisimilitudo, explorari debent: vt rectè docuit Ancharanus in. c. in fidei. de hæreticis. lib. 6. Non enim consequens est, vt eis plena fides adhibeatur, qui vtcunque admittuntur ad perhibendum testimonium: sed inspiciendum est, vtrum sint omni exceptione maiores, vel contra. Est autem idoneitas personæ testificāvis, dignitas quædam hominis, cuius testimonio debet fides adhiberi absque omni suspitione mendacij. In idoneitas verò est, defectus dignitatis in persona, propter quem fides non adhibetur ob suspitionem

suspicionem mendacij, vt ait Alexan. de ales loco supra citato.

- 5 ¶ Prædictis affine est, quòd excommunicati, & socij criminis, qui regulariter à testimonio repelluntur, admittuntur tamen contra hæreticos, defensores, & receptatores: si modo ex verisimilibus coniecturis, ex numero, & personarum qualitate, atque alijs circumstantijs falsa dicere non præsumantur. c. in fidei fauorem. de hæreti. lib. 6. Vnde manifestè relinquitur, vt tales testes nō plenè probent sine alijs adminiculis. quod & supra retuli, & notat Hippolytus consil. 109. & iterum singulari. 209. & rursus in practica §. diligenter. nu. 60. Quòd si per viam accusationis tractaretur de hæresi, tunc prædicti testes non reciperentur, iuxta opinionem glosæ in eodem cap. in fidei. Quam ibidem approbare videntur Ioan. Andre. Domi. & Francus. Sed contrariam sententiam illic sequitur Archidiaconus, & Gōsalus in tractatu de hæreti. quæst. 13. quæ mihi verior videtur, quia eadem ratio fauoris fidei æquè militat vtrobique.

- 6 ¶ Multi autem putant, quòd socij criminis nullam fidem faciant, nisi prius torqueantur. Quæ fuit opinio Fulgosij consil. 171. sequitur Hippolytus consil. 109. Gratus consil. 59. lib. 2. & probari videtur in. c. penul. 5. quæst. 5. Sed vt illic aiunt glosa & docto. hoc tunc demum fieri debet; quum illi vacillant, & homines viliores sunt. Adde quòd iudiciorū vsus non admittit, vt pro solo testimonio perhibendo, socius criminis torqueatur, & quòd aliàs non faciat indicium. quod & Casseneus testatur in consuetu. Burgun. rubrica. 1 §. 5. fol. 44. Et generaliter quando socius criminis admittatur in testē, vide glos. & docto. in. l. si filium. C. de libera. caus. cap. 1. & illic interpretes, de testib. lib. 6. Alexan. lib. 7. consil. 120. Corneum consil. 58. lib. 1. Ruinum consil. 158. lib. 5. Aymonem cōsil. 178. Iasonem in. l. 4 §. si tibi indicium. de condi. ob turp. caus. Boheriū decisione. 319. regiam. l. 21. titu. 16. parte. 3. & l. vlti. titu. 7. libro. 2. fori legum.

- 7 ¶ Cum verò testes ad inquisitores accedunt, moneri ab eis piè ac diligenter solent, ne odio, cōiuratione, præiudicio, aut quauis alia iniusta causa, falsum testimonium dicant. Admonent præterea, vt considerent, quàm graue sit & horrendum, de tãto crimine quæpiam

piam iniuria infamare. Deinde proceditur ad eorum examen coram duabus religiosis & discretis personis: & per publicum notarium, aut per duos viros idoneos fideliter depositiones testium conscribuntur. c. vt officium & verum. de hæreti. lib. 6. Examen quoque & reproductio testium fieri debet coram inquisitoribus. Et personæ religiosæ non sunt adhibendæ ex ipsis officialibus, vt cautum est. 4. instructio. toletana cap. 14. Nec aliquo modo testes examinari debent in absentia inquisitorum. Quod repetitum extat in quadam epistola procerū, data Segobiæ, die. 13. Nouēbris, Anno salutis. 1503. quæ circumfertur inter instructiones impressas folio. 15. Hoc propterea cautum, quia inquisitores diligenter inuestigare debent, locum, tempus, & personas, quæ præsentibus fuerunt, & subinde interrogare de alijs circumstantijs, vnde veritas, vel mendacium detegiqueat.

- 8 ¶ Rectè proinde in prima instructione hispalensi, cap. 17. prohibitum est, ne testium examen cuiquam committatur, nisi duobus concurrentibus. Primum, quòd testes sint legitimè impediti, ita vt coram iudicibus comparere nequeant. Alterum, quòd non deceat, vt inquisitor ad eos accedat. Quo casu committi potest examen vicario episcopi, aut alij iudici ordinario ecclesiastico, vel certè alicui honesto viro, qui coram notario tales testes debet examinare diligenter, & referre ad inquisitores modum, & circumstantias depositionum. hæc ibi. Quibus consonat, quod Baldus scripsit in. c. 1. de controuer. inuesti. inquit, in magnis causis debere iudicem per se ipsum testes examinare. Legibus quoque regijs cauetur, vt hoc obseruent iudices in causis nobilitatis, falsitatis, & quibusdam alijs: quarum nulla tam gravis est, quàm hæresis. Vide Iaso. in repeti. l. admonendi. de iureiurā. col. 101. Felinū in cap. cum causam. de testib. nu. 21.

- 9 ¶ Illud verò notandum est, quòd quamuis per inquisitionem procedatur, nihilominus dicta & nomina testium sunt reo publicanda: nec non exceptiones ac defensiones legitimè admitti debent, ne per suppressionē nominum, infamandi: per defensionū verò exclusionem, deponendi falsum audacia præbeatur. c. qualiter. 2. § penul. de accusatio. Sed in solo crimine hæresis occultanda sunt nomina

nomina testium, quando graue periculum immineret .c. vlti. de hæreti. lib. 6. Cum autem semper graue periculum credatur imminere: si non testibus, saltem causis fidei catholicæ, quia pauci liberè testimonium perhiberēt, si nominum publicatio fieret: ideo receptum est, vt nunquam testium nomina publicentur.

10 ¶ Contra audaciā autem deponendi falsum, prouidet Pontifex in dicto. cap. vlti. vt adhibeantur personæ prouidæ, & honestæ: vt tot inspecta oculis, tot insinuata sensibus, falsi suspicionem excludāt. quod illic Ancharanus notauit. Sed hoc amplius cautum est in prima instructione hispalensi cap. 16. vt publicentur depositiones testium, & earum copia reo detur: illis tantummodo circumstantijs suppressis, vnde facilè reus in testium notitiam peruenire queat. Sed et stilus huius iudicij addidit, vt maiore cautela testes examinētur & moneantur, vt supra diximus: & si opus fuerit, de vita & moribus testium iudices diligenter inquirent, quemadmodum plenius eadem instructione cauetur. cap. 14.

11 ¶ Cæterum cum prædicta omnia cessent in alijs inquisitoribus, & visitatoribus, neque vlllo iure probetur, quòd cuiquam liceat occultare nomina testium; consequens est, vt reo petente semper sint reuelāda, vt facultas defensionis prebeat, quæ nulli vnquā auferenda est. l. defensionis. de iur. fisci. lib. 10. & ita nuncupatim præcipitur regia. l. 11. titu. 1. lib. 8. ordinationum regiarū. Quod eo magis à visitatoribus iudicū debet obseruari, quāto illi, quā cæteri magis odio & inuidiæ sunt expositi. Nam sicuti de prælatis scribitur in. c. qualiter. 2. de accusatio. quasi signum positi sunt ad sagittam: nec possunt omnibus complacere: cum ex officio suo teneantur, litigantes quamplures quotidie condemnare, in crepare, in carceres & in exilium mittere, interdum etiam morte punire, vnde frequenter multorum odium incurrunt, & insidias patiuntur. & sicuti Plutarchus in politicis ait, Quæuis reipublicæ administratio, inimicitias, & dissidia quædam affert.

12 ¶ Hæretici autem cum sint impij, excōmunicati, & infames; nō admittuntur ad testimonium contra catholicos, vt & apostoli decreuerūt canone. 74. & postea iure canonico atque ciuili plenius cautum est cap. non potest. cap. pagani. 2. quæst. 7. & .l. quoniam.

C.

C. de hæreti. Alia ratio assignatur in. 4. cōcilio toletano. canone. 62. quia sicut in fide Christi suspecti sunt, ita in testimonio humano dubij habentur. Tradit hoc etiam Occam. lib. 6. dialogo. c. 77. Abbas & posteriores in cap. 1. de hæreti. Sed hæreticus admittitur aduersus hæreticum. dicta. l. quoniam. Confert. l. in arenam. C. de inofficio. testa. cum his, quæ colligit Lucas in. l. veterani. C. de vetera. lib. 12. Similiter admitti possent vtraque parte approbante: vel cum rem à se gestam explicant, adhibitis tormētis: vel quū testimonium perhibent in causis quibusdam grauioribus, putà hæreseos, simoniæ, læsæ maiestatis, expilatæ annonæ: quibus casibus eis creditur, si verisimilia dicant: vel sint plures numero. hæc Barto. Ias. & Alciatus in. l. 1. C. de summa trinita. Brunus. lib. 5. de hæreti. capitulo decimo.

- 13 ¶ Alium casum quidam excipiunt, in quo testimonium hæretici recipiendum putāt: scilicet, cum produceretur in testem ad defensionem rei accusati: tunc enim fauore defensionis & liberationis, aiunt, valere tale testimonium. Hæc est opinio Guillel. benedicti in. c. rainutius. de testamen. parte, qui cum alia. nu. 250. & Felini. in. c. de cætero. nu. 8. de testib. Sed mea sententia nēdū hæc exceptio, sed & præcedentes, vix aliquo casu recipiendæ sunt: tū, quòd nullo iure probari eas videam: tum etiam, quia cum hæreticis omne commercium sit catholicis interdictum, propter contagionis periculum, & eorum execrationem. Quòd si repellendi sunt excommunicati à testificando, etiam officio iudicis, parte non opponente. c. decernimus. de sentē. excōmunica. lib. 6. quātomagis id obseruare conueniet, cum apostatis, impijs. & hæreticis? nisi fortè capti, & tormentis afflicti, aliquid verisimile, latens, & reipublicæ vtile, reuclarent.

- 14 ¶ Præterea notandum est, quòd quamuis regulariter consanguinei atque coniuncti non possint cogi, vt inuicem sibi testificētur in causis criminalibus. l. lege iulia. & seq. de testib. si tamen volentes contra se testimonium perhibeant, non secus atque alij testes fidem facient, vt illic sentit Barto. & planius decisum est legibus septipartitis, scilicet. l. 11. titu. 6. parte. 3. & rursus. l. vlti. titu. 30. parte. 7. quod indubitatum est in crimine hæresis. c. literas, de præsumptio.

sumptio. vbi id notat Abbas nu. 8. & probatur per locum à fortiori in. c. 13. Deuteronomij. & in. c. si audieris. 23. quæst. 5. Quinimo tãto firmitus videri potest horum testimonium; quanto à suspitione falsi magis distant. Quod rectè animaduertit Abbas loco suprascripto nu. 2. nam & arcta coniunctio suspitionem remouet. Et nemo vnquam carnem suam odio habuit. c. non estimeamus. 13. quæst. 2. Denique qua ratione propria confessio nocet cõfidenti, cui in re propria testimonium nil prodest: eadem quoque validius redditur contra propinquiores dictum testimonium, in quorum fauorem parum prodest.

15 ¶ Item quamuis publicatis attestationibus, super eisdem articulis, vel directò contrarijs regulariter testes non recipiantur. c. fraternitatis. de testib. clem. vlti. eodem titu. hoc tamen fallit in causa hæresis, in qua semper vtrinque admittuntur. quod Baldus ait in. l. eos §. si quid. C. de appellatio. Angelus in. l. per hanc. de tempori. appella. Domini. in. c. vt officium §. verum. de hæreti. lib. 6. Felinus in dicto. c. fraternitatis. Põzinibius tractatu de lamijs nu. 73. Albertinus in. c. 1. de hæreti. lib. 6. quæst. 16. nu. 19. Ludo. carerius tracta. de hæreti. nu. 124. Cuius ea ratio est, quia publicatio secretè fieri solet, ideoq; subornationis suspitio cessat. Deinde quia hoc vergit in fauorem fidei. Demum quia per inquisitionem iudices pcedunt: quo casu generaliter id pmissum est, vt docet Bartolus in. l. 2 §. si publico. de adulter. nu. 15. quem sequuntur illic posteriores. Et in authē. atqui semel. C. de pbatio. Innocen. Hostiē. & cæteri in. c. cum clamor. de testibus. & sæpe alibi.

16 ¶ Ex depositionibus testium, qui testimonium perhibuerunt in generali inquisitione, siue summaria informatione; nullus potest condemnari, neque torqueri, nisi prius ratificentur in iudicio ordinario, seu plenario, & copiat testimoniorum reo detur. hoc docet Bartolus in. l. vlti. in fine. de quæstio. Et probatur in. c. 2. de testib. vbi Felinus nu. 9. citat huius sententiæ Baldum, Angelum, Romanum, Salicetum, Abbatem, Aretinum, & alios. cui adde Hippolytum consil. 95. Gratum consil. 74. lib. 2. Et nuncupatim in materia nostra hoc tradunt Gonfalus tractatu de hæreticis. q. 10. Et Albertinus in. c. 1. eodem titu. lib. 6. quæst. 16. nu. 17.

Præterea

17 ¶ Præterea publicatio testimoniorum facienda est, alioqui nullam fidem faciunt. Quæ est Bartoli doctrina in l. solam. C. de testib. Et hæc sententia communiter approbatur, teste Decio in c. causamque. i. eodem titu. & ita fieri solet cum hereticis, vt ante diximus. Sed non debent citari ad cognoscendos testes, nec adiumenta illorum: quia potius occultanda sunt eorum nomina. c. vlti. de hæreti. lib. 6. Quod speciale est in hoc crimine, vt nomina tim notauit Romanus singulari. 366. Hippolytus i. l. de vnoquoque. de re iudica. & iterū, consil. 8. Careriustracta. de hæreti. nu. 121. Nam regulariter in quolibet actu iudicii præiudiciali, necessaria est citatio partis. prædicta l. de vnoquoque. & l. nam ita diuus. de adoptio. hic autem actus maximi momēti est. authen. de testib. §. & hic verò multoties.

18 ¶ Testes quoque singulares non probant in causa hæresis: nam & in alijs criminibus non solent fidem facere. c. licet causam. de probatio. c. licet vniuersis. de testib. Et hoc expressim tenet Bald. consil. 394. lib. 2. Antonius in c. cum oporteat. de accusatio. Lupus in allegatione de hæresi §. 12. & alij plures relati per Albertinum in c. i. de hæreti. lib. 6. quæst. 16. nu. 56. & Hippolytus consil. 109. Boherius decisione. 342.

19 ¶ Sed in hoc memoranda est distinctio Baldi in c. licet causam. de probatio. nu. 11. vbi notat, quòd singularitas testiū aliquando est cum cōtrarietate, interdum cum diuersitate, sæpe etiam cum cōnexitate. Primo casu, alter fidem alterius eleuat, & attenuat, ita vt neuter aliquid probet: nam inuicem sibi contrariantur. Hæc autem singularitas nō solum enervat fidem vtriusque testis, quando vnus ait, alter negat: verum etiam quum de eodem facto ambo pugnancia dicunt: par enim ratio contrarietatis vtroque militat. c. ex tenore. c. cum causam. de testi. Cuius rei exemplū videre licet in illis falsis testibus, qui Susannam adulterij ream facere voluerunt. c. 13. Danielis. Et hæc est communis sententia, quam post plures astruit Aymo crauetta libro de antiquitate. parte. 4. §. sed enim. nume. 1. & 6.

20 ¶ Aliquando singularitas testium est circa diuersa, & penitus se parata, vt putà, cū alter de vno actu deponit, alter de alio: quo casu

Singulares.

si nec sibi inuicē abrogāt fidem, nec magis probant mille, quā vnus: vt rectē ait Baldus in. l. iurisiurandi. C. de testib. col. 2. quia in eodem actū non sunt testes. Quod etiam Decius notat cō sil. 649. nu. 11. Aymo referens complures loco suprascripto. nu. 4. & 7. Demū singularitas inuenitur in rebus connexis, vel in his, quæ ad eundem finem tendunt. verbi gratia, Quidam testis dicit se vidisse Petrum numerantem Titio centum aureos: alter dicit se audisse Titium confitētem, quod mutuō accepit à Petro cētum aureos. hi testes sunt singulares, quia primus testificatur de numeratione, alter autem de confessione. Sed quia hæc singularitas non est omnino separata, sed vnius dictum correspondet alteri, idcirco dictum vnius coadiuuat alterum, vt rectē docet Baldus in. c. licet causam. de probatio. nu. 11. Felinus in. c. licet ex quadam. de testibus. col. 4. Decius consil. 650. nu. 10. Aymo crauetta consil. 78. & loco ante dicto nu. 3. & 8. cum sequentibus.

21 ¶ Huic affine est, quod ad probandum actum indiuiduum, sufficit partes eius probare per testes singulares. vnde ad probandā celebrationem missæ, sat est, quod singuli testes, de singulis partibus missæ testimonium perhibeant. Et similiter in alijs eiusmodi actibus. Hæc est vera & recepta sententia, quam docuit glosa in c. nihilominus. 3. quæst. 9. Ioan. Andre. Baldus, Angelus, Abbas, Ioan. imolensis, & Felinus, qui eos retulit in. c. licet ex quadam. col. penultima. de testibus.

22 ¶ Præterea non ideo minus probant illi testes, qui cum sint concordēs in substantia, discrepāt tamen in verbis, aut in leuibus circūstantijs. quod Barto. notauit in. l. eos. de falsis. nu. 5. Bal. in. l. de quibus. de legib. col. penul. Fulgosius consil. 161. Corneus consil. 34. lib. 4. Aretinus consil. 60. Alexander consil. 5. lib. 1. Socinus cō sil. 244. lib. 2. Decius in. c. licet causam. de pbatio. nu. 7. Thomas. 2. secūdæ. quæst. 70. arti. 2. & satis apertē probatur in. c. nil obstat. de verborū signifi. in. l. qui sententiā. C. de pœnis. in. l. quæ extrinsecus. de verbo. obligatio.

23 ¶ Illud quoque multis placet, quod ad probandum aliquid generale, sufficiant singulares testes. putà, ad probandā iurisdictionem, satis sit, quod singuli testes, de singulis actibus iurisdictionis

nis

nistestificentur: quia omnes in eadem iurisdictione concordant. Hoc tenet glo. in l. ob carmen §. ultimo. de testi. Innocen. Bald. Anto. Paulus de leazar. Guillel. in speculo. Abbas, Ioan. imolensis. & Felinus, eos referēs in. c. licet ex quadam. de testib. col. antepe. Ancharanus consil. 277. Alexan. consil. 92. lib. 5. Aretinus consil. 60. Corneus consil. 34. lib. 2. Hippolytus consil. 1. Boherius decisione. 23. Aymo consil. 73. & plenius lib. de antiquitate. parte. 4. §. sed enim. nu. 11. Albertinus post alios in. cap. 1. de hæreti. lib. 6. quæst. 16. nu. 48. Quæ opinio vera esse potest, cum testes in præambulo concordat, alioqui non est sine delectu recipienda. Et contrarium tenent Hostiensis, Guillel. in speculo, Innocen. Richar. malumbr. Baldus. Alexan. & Iason. qui eos refert, in repetitio. l. admonendi. de iureiuran. col. 114. quorum sententia generaliter verior videtur.

24 ¶ Ex proximè dictis nonnulli putant, quòd ad probandum aliquem esse hæreticum, sat sit per testes singulares probare diuersas illius hæreses. verbi gratia, Quidam dicit, Lutherus asseruit vota castitatis neminem obligare: alius inquit, ego audiui eundem dicentem, non esse obediendum papæ: & similiter alij seorsim de diuersis hæresibus singuli testificantur: iam, inquit, tales testes probant in genere, impium illum hæreticum esse. Hæc fuit opinio Iacobi butri. in l. arriani. C. de hæreticis. quam sequuntur Iacobus de aret. in l. testium. C. de testibus. Bal. in. c. cum omnes. de constitutio. Ioan. imolensis. in. c. cum oporteat. de accusatio. Decanus segobien. tractatu. de hæreti. c. 12. Aymo consil. 78. & loco prenotato. nu. 11. Et Albertinus in. c. 1. de hæreti. lib. 6. quæst. 16. nu. 51. qui hanc rationem assignat. Quoniam omnes hæreses connexæ sunt, & inuicem colligatæ. c. excommunicamus. de hæreti. & fortasse, inquit, hæc opinio seruaretur in practica: securius tamen esset, quòd super hoc fieret constitutio, quæ quidem valeret, vtpote conformis iuri communi. hætenus ille.

25 ¶ Contraria tamen sententia vera est: quam & vrgentiora probant argumenta, & viri docti sequuntur, & vsus iudiciorum sanctæ inquisitionis comprobauit. Hanc sententiam asseruit Antonius in. c. cum oporteat. de accusatio. Ioan. Andre. in. c. vt officii

§. 1. de hæreti. lib. 6. Domi. in codē. c. §. verum. Bald. consil. 394. libro. 2. Cardinalis in clem. 1. §. verum. de hæreti. Salicetus in l. testium. C. de testi. Alexan. consil. 72. num. 6. libro. 1. Iason in repetitio. l. admonendi. de iureiurand. col. 114. Brunus libro quarto de hæreti. cap. 9.

26 ¶ Sed & rationibus vrgentissimis hæc sententia comprobatur. Primo, quia tales testes necessariò sunt singulares in testimonio, & in tempore, & sepe etiam in loco. Deinde probari non potest, ni fallor, quòd aliquis est hæreticus, nisi hæresis ab eo dicta, vel facta in specie probetur. Præterea fieri nequit, vt quispiam in genere probetur hæreticus, cum testes in specie teneantur sui testimonij rationem reddere. Nec sanè dispicio, quid distet hæreticus in genere, ab hæretico in specie: nec satis intelligo, quis dici possit hæreticus in genere. Quòd si quempiam talem imaginari possimus; certè in genere hoc probare impossibile mihi videtur. Ad hæc nisi aliqua species hæresis plenè, saltem duobus testibus probata sit; non potest inde inferri, probatam esse heresim in genere. non enim inferri potest, verum esse in suo genere, ex eo quòd nō potest dici verum in tali specie, vt rectè Brunus post Salicetum notauit.

27 ¶ Præterea si per testes singulares probaretur hæresis, eadē quoque ratione probarentur furtum, adulterium, & alia crimina: quia par causa est probationis vtrobique. Item quemadmodum hæreticus errores suos confiteri, & abiurare sigillatim, & nuncupatim debet; sic etiam speciatim, & nominatim de pertinacia cōuincendus est. Denique non video, cur in probanda hæresi à regulis iuris recedendum sit, maximè cum hic oporteat cautiùs procedere. cap. vt officium §. verum. de hæreti. libro. 6. Proinde dubia mihi videtur opinio Saliceti in l. testium. C. de testi. qui putat, plenè probari hæresim, si duo testes de eadem specie testificentur, tametsi vnus dicat, se audiuisse in vno loco, alter in alio: quia tunc locus non plurificat hæresim sc̃pius formatam. hæc ille. Cui accedere videtur Brunus lib. 4. de hæreti. cap. 9. Sed cum tales testes singulares sint loco & tēpore, nec de eodem facto, vel dicto loquantur, non ideo minus erūt singulares, quòd de eadē heresi

E testificentur,

testificentur, non igitur plenè probabunt.

28 ¶ Hoc vnum præterire nō possum, quòd etsi testes singulares nō faciant plenam fidem in probandis hæresibus, nihilominus tamen, quia talis singularitas magnam cognationem & connexitatem habet, atque ad eundem finem tendit: non solum non attenuat fidem testium, verum etiam plurimum eam auget, & coadiuuat, vt supra diximus. Vchementius itaque suspectus ille erit, aduersus quem plures testes singulares, de diuersis dictis vel factis hæreticis, testimonium perhibent, quàm si vnus tantum contra eundem testificaretur. Et hæc de testibus singularibus dixisse sufficiat. Vide Anchara. consil. 439. Aymo. consil. 35. & iterum cōfil. 73. Zasium consil. 1. lib. 1.

29 ¶ Quæsitum scio, si testis contra reum de hæresi testimonium coram iudice dixit, sed postea in articulo mortis reuocat illud, cui potius dicto credi debeat? Cui quæstioni plerique respondent, priori testimonio standum esse, iuxta doctrinam Bartoli receptā in l. eos. nume. 4. de falsis. confert. l. generaliter. C. de non nume. pecunia. l. 1. §. si quis filium. de carbonia. edicto. cap. sicut. de testib. Cuius ea ratio traditur: quia prius testimonium fuit solenne coram iudice, iuramēto præmisso: posterius verò est minus solenne, & sine iuramento. Et hanc sententiam tenet Albertinus post multos in cap. 1. de hæreti. lib. 6. quæst. 16. nu. 72. Cui adde Abbatem, & Decium in cap. per tuas. de probatio. Alexan. consil. 251. lib. 6. Corneum consil. 38. lib. 1. Socinum consil. 253. libro. 2. Felinum in capit. literas. de præsumptio. nume. 20. Boherium decisione. 108.

30 ¶ Contrariam opinionem in causa hæresis tuetur Hippolytus consil. 109. in cuius fauorem adduci possent plura, quæ in simili colligunt Roma. & Igneus in l. si quis graui §. 1. ad fillania. Signorolus consil. 78. & iterum consil. 106. Alexan. lib. 3. consil. 14. Felinus in capit. exhibita. de homici. Guillel. benedict. in capit. rai nutius. de testamen. parte, in extremis positus. numero. 19. Idem Hippolytus in practica §. restat. Sed his prætermis, generaliter sententia præcedēs verior est: nisi fortè moriēs exprimeret causam probabilē suæ reuocatiōis, & iuuaretur verisimilibus indicijs & coniecturis

coniecturis. Quod rectè animaduertit Curtius senior consil. 69. Magna quidem præsumptio est pro moriente, qui cum sit sanæ mentis, simile quippiam enunciat. spes enim longioris vitæ illū destituit: quæ ferè sola homines ad peccandum fascinat, decipit, & audaces facit. Et probatur hæc sententia in cap. accusatus. §. licet. de hæreti. lib. 6. cuius videtur oblitus Hippolytus. Cōferunt quoq; illa, quæ Alciatus collegit lib. 2. præsumptionū. c. 29. nu. 3.

31 ¶ Quāuis autem in alijs criminibus multæ sint exceptiones, quæ testes repellunt, & eorum testimonium eneruant: putà, si probe-
tur, quòd testis est infamis, fur, raptor, excommunicatus, seruus, libertus, pauper, & his similia. cap. testimonium. de testibus. & il-
lic interpretes, & alibi sæpe. in crimine tamen heresistantummo
do exceptiones illæ admittuntur, quibus probatis, testes non ze-
lo iustitiæ, sed malignitatis fomite processisse cōstabit. nam exce-
ptiones reliquæ, fidem testium debilitant in aliquo, non tamen
euacuant ex toto. cap. per tuas. 1. de simonia. Legitimæ proinde
sunt exceptiones conspirationis, coniurationis, inimicitia capitalis. capit. conspiratores. 3. quæst. 4. capit. repellantur. capit. cum
oporteat. de accusatio. Et præterea illæ, quæ naturalem defectum
testium detegunt. verbi gratia. quòd sunt furiosi, fatui, mente la-
psi, aut simile quippiam patiantur. Sed & aliæ proderunt exce-
ptiones: si testis prætio, aut prece, minis, aut quāuis alia iniusta cau-
sa inductus, testimonium dixisse probari potuerit: vel quòd vacil-
lauerit, quòd sit infidelis, vel ignotus, quòd inimicis cohabitāt,
vel si quid aliud sit eiusmodi.

attē.

32 ¶ Et quia conspiratores, eundem præmeditatumque sermonē
afferre solent: ad hoc iudices animaduertere debent. nam & hæc
legulātoribus visa est probabilis causa suspicionis. l. 3. §. 1. de testi.
& illic notāt interpretes, & in. cap. nil obstat. de verborum signi-
fica. Quod non latuit diuinum illum Chrysostomum, qui super
Matthæum homilia. 1. col. 3. inquit, spiritus sancto inspirate diuer-
sis verbis scripisse euangelistas: ne testimonia eorum haberent
apud infideles suspecta, si eisdē sermonibus euāgelicā historiā tra-
didissent. Quod & Thomas annotauit. 2. secūde. q. 70. art. 2. Hoc
etiā iuris periti nō pauci cōsiderātes, in facti quæstionibus cōsulti

E ij responderunt

- responderūt Baldus, consil. 121. lib. 2. Alexan. consil. 137. lib. 6. Decius consil. 627. Hippolytus consil. 1. nu. 50. Zasius cōsil. 3. nu. 44. lib. 2. Gratus consil. 75. nu. 12. lib. 1.
- 33 ¶ Iam verò perfidus ille testis, qui in causa hæresis conuictus fuerit falsum testimonium dixisse; publicè ab inquisitoribus puniri debet, vt decretum extat in. 4. instructione toletana. cap. 11. vbi tamen non definitur, qualis pœna infligenda sit: eã igitur solita breuitate inuestigabimus. Ac primum lege duodecim tabularum falsidico testi talis pœna statuta fuit, vt è saxo Tarpeio, quod miræ altitudinis erat, eijceretur. verba legis hæc sunt, Qui falsum testimonium dixisse conuictus erit, è saxo Tarpeio deijctor. Quæ pœna crudelis nimiũ visa est Phauorino philosopho: cui Sextus Cecilius iurisconsultus sic respondit, An putas Phauorine, si nō illa etiã ex duodecim tabulis, de testimonijs falsis pœna aboleuisset: & si nunc quoque, vt antea, qui falsum testimoniũ dixisse conuictus esset, è saxo Tarpeio deijceretur, mentituros fuisse pro testimonio tam multos, quàm videmus? Acerbitas plerunque vlciscendi maleficij, benè atque cautè viuendi disciplina est. Refert Gellius lib. 20. cap. 1. Hodietamen nemo sic damnari potest, vt è saxo præcipitetur. l. si diutino. de pœnis regia. l. 6. tit. 31. parte. 7. Quamuis olim in Hispania interdum aliud fieri solebat, vt videre licet in regia. l. 9. titu. 18. & in l. penul. titu. 21. parte. 2. Quemadmodum & Romę in vsu erat, vt recenset Plutarchus in vita Romuli. & iterum in vita Camilli. & est relatum apud Senecã, qui disputat, an sit iterum præcipitandus ille, qui semel deiectus, mortuus non fuit. controuersia. 3. & rursus declamatione. 3. lib. 1.
- 34 ¶ Alibi statuitur pœna legis Cornelię de sicarijs, alibi pœna falsi. l. 1. de sicarijs. l. 1. de falsis. Legibus verò regijs in causa ciuili falsidicus testis damnum parti præstat, & quintus quique dens ab eo auellitur. l. 3. titu. 12. lib. 4. fori legum. In causis autem criminalibus pœnã talionis patitur: taurina regia. l. 83. Quod & in Deuteronomio statutum erat. cap. 19. & in cap. hæc imago. 33. quæst. quinta. Et hæc videtur verior sententia etiam de iure communi, vt post Baldum tradit Felinus in capit. sicut. de testib. numero. 2. Alexan. consil. 55. lib. septimo. Iason in §. item si quis postulante. institu.

institu. de actio. col. 13. Casseneus. in consuetudinibus Burgund. rub. 10. col. vltima.

35 ¶ Quæ pœna infligenda est falsidico testi in crimine hæresis: eò quidem durius, quo grauiori periculo innocētem exposuit: tum propter ipsius criminis atrocitatem: tum etiam, quia sub prætextu pietatis reum in maximum discrimen trahit: cum occulto testis nomine vix se defendere possit. Est autem iustior hæc talionis pœna contra testem, quàm aduersus accusatorē, quia plus testis nocet accusato: vt merito in accusatore non sit in vsu, in teste verò recepta sit. De qua pœna videri possunt Alexan. ales parte. 3. quæst. 47. Thomas. 2. secundæ. quæst. 68. arti. vlti. Abulensis Exodi. 21. quæst. 26. & iterum Matthæi. cap. 5. quæst. 322. & rursus Leuitici. 24. quæst. 12. Felinus in. c. super his. de accusatio. nu. 4. Angelus tractatu de maleficijs. parte, & ad querelam. Budæus in. l. ius ciuile. de iusti. & iure. Oldendorpius in legibus duodecim tabularum. titu. 11.

36 ¶ Præterea notandum est, quòd quamuis accusator testis esse nō possit in eadem causa. c. forum. de verbo. significa. qui tamen denunciat hæreticum, computari debet in numero testium: quia zelo fidei catholicæ id facere creditur. Item quia cēsuris ecclesiasticis compellitur denunciare: vnde non potest haberi suspectus ac si se volēs in alia causa ingereret. Deinde quoties de publica utilitate agitur, & non prætendit is, qui denunciat, cōmodum, vel in cōmodum, laudem aut vituperium, aut priuatam affectionem; toties denunciās, legitimus testis est. c. in omni. de testib. & illic notatur. Quæ omnia in specie proposita concurrunt. & ita nominatim in hoc denunciatore intelligit eundem textum Domi. sotto. in relectione, de ratione tegendi secretum. membri secundi. quæst. 4. in fine, & ita vtimur.

37 ¶ Itē sciendū est, quòd inquisitores cogere possunt quēcūq; testē etiā egregium, vt coram illis testificetur: tum propter fidei fauorē, & iudicum autoritatem: tum etiā, quia hoc regulare est in omnibus causis criminalibus, vt notat glosa in. c. 1. de testibus cōgē. Domi. in. c. præsentiū. de testib. lib. 6. Roma. notabi. 401. Iason in. l. ad egregias. de iureiuran. col. 2. Quod tamen limitandum

E iij puto

puto, ne locum habeat in personis valde illustrem dignitatem habentibus: neque in egregijs fœminis, neque in alijs, ad quos decetius & iustius esset, vt ipse inquisitor accederet. Quod ex dignitate, potestate, autoritate, & honestate, alijsque circumstantijs prudenter æstimare, & constituere oportebit.

38 ¶ Præterea reus non potest consentire, vt testes habeantur pro reproductis, seu ratificatis: quia renunciaret in hoc suæ defensionis, quod sine magna & vrgenti causa permitti non debet, vt rectè docent glosa & interpretes in. l. pactum inter hæredem. de pactis. Item illud in omnibus causis generale est, vt iure iurando testis astringatur: alioqui non iurato fides non adhibetur, etsi religiosus sit. l. iurisiurandi. C. de testi. c. nuper. eodem titu. Felinus in c. tuis quæstionibus. eiusdè tit. in quo nec papa dispensare potest, vt idem Felinus ait, in. c. constitutus. de rescript. nu. 16. Tenetur insuper testis assignare causam sui testimonij. l. solâ. C. de testib. & tatum de his testificari debet, quæ per sensus cognouit. Quod Lucas de penna luculenter docet in. l. nemo miles. C. de re milita. libro duodecimo.

39 ¶ Item regulare est, ne vnus testimonio credatur, sed in ore duorum vel trium stet omne verbum. Deutero. 17. numerorum. 35. Matthæi. 18. cap. licet vniuersis. de testib. Quod non sine numine sancitum fuit, quia vnus facile peruertere potest: plures autem quam duos vel tres in quacunque causa exigere, aut inuenire, difficillimum esset. Quod Abulensis notauit in Deutero. cap. 19. quæst. 4. Nonnulli tamè casus recenseri solent, in quibus vnus testimonio statuitur. Quos Guillel. in speculo collegit. sub titu. de testibus §. restat. Anto. & Feli. in. c. veniens. 1. de testibus. nu. 18.

40 ¶ In hoc autem ille casus consideratione dignus est, quod ex multorum opinione vnus testis plenè probat, cum defacto proprio testificatur. Hoc aiunt Oldradus consil. 95. Salicetus in. l. si quis decurio. C. de falsis. Paulus in. l. quicumque. C. de seruis fugiti. & in multis consilijs. Alexan. consil. 197. lib. 7. Firmia in reperto. parte, testes duo. Socinus consil. 28. libro tertio. Ruinus consilio 105. libro quarto. Decius consilio. 342. & iterum consilio. 650. Alciatus. in. l. 1 §. vltimo. de verborum obligationi. Matthæus neapolitana

neapolitana decisione. 369. Hippolytus consil. 111. & rursus consil. 113. Zasius consil. 2. lib. 2. Quorum omnium fundamēta sunt l. quero § vlti. de edili. edict. l. cum probatio. de probatio. l. si quis decurio. C. de falsis.

41 ¶ Contraria tamen sententia verissima mihi videtur: quam Cinius, & alij probari videntur in dicta. l. si quis decurio. & Antonius in. c. cum a nobis. de testibus. sed apertius Alexan. consil. 192 lib. 6. idem & Iason. in. l. 2 § si absens. si ex noxa. caus. aga. & ambo in. l. nec is. de acquir. hæredita. Iason in. l. admonendi. de iureiuran. col. 27. Paulus sibi cōtrarius cōsil. 337. lib. 1. Curtius senior tractatu. de testibus, cōclusionē vlti. Carol. ruinus sibi contrarius consil. 19. & rursus consil. 65. lib. 5. Tiraquellus de retractu municipal. § 1. glosa. 14. nu. 50. Horum fundamentis alijs prætermis- sis, hoc vnum est vrgentissimum, quod omni iure diuino & humano phibetur, vt paulò ante diximus, ne vnus testimonio plenè credatur in detrimentum alterius. Nec obstant leges supradicte: quia. l. si quis decurio. loquitur de officiali publico secundum veram & communem intelligentiam: aliæ verò leges locum habent in seruo, qui in tormentis fatetur de fuga sua: tunc enim alijs indicijs concurrentibus, fidem facit in leue damnum domini sui. Et fortè eo casu nō amplius, quàm semiplenè probat: satisque est, tantā fidem tunc seruo adhiberi, quanta vni homini libero aliàs adhiberi solet. idque sit, quod leges dicūt: tali seruo credendum esse, videlicet, vt vni testi. Quod speciale est, sicut ibidem significatur, & in. l. serui responso. de testibus. & in. l. interrogari. C. de quæstio. cum generaliter serui testimoniū pro nihilo reputetur. l. quod attinet. de regul. iur. nec enim plura specialia concurrere debent. l. 1. C. de dotis. promissio.

42 ¶ Scire quoque oportet, eos testes, qui dissidere videntur, ad cōcordiā esse reducendos, quoad fieri poterit. c. cum tu. de testib. & illic tradunt interpretes. Itē dicta testium iuuāda sunt, & non calūniāda, vt inquit Bal. in. l. de quibus. de legibus. col. vlti. Angelus in. l. ex militari. de testa. mili. Alexā. cōsil. 184. lib. 7. Decius cōsil. 342. Præterea si testes testibus cōtrarij sint, ceteris paribus pferuntur plures paucioribus. l. qd' maior. ad municipa. qd' si numero fuerit

E iiij pares

pares: nūc præferunt viri foeminis: nobiliores: plebeis: digniores indignis. Quod si & in his qualitatibus equales fuerint, credendum est, quod naturæ negotij conuenit: quod suspitione caret: quod rei aptius, & vero proximius, ac verisimilius visum fuerit. l. ob carmen §. vlti. de testibus. Corneus consil. 123. lib. 4. Socinus consil. 244. lib. 2. Felinus in. c. in nostra. de testib. regia. l. 40. cum sequenti. 16. parte tertia.

- 43 ¶ Postremò testes in crimine heresis dicere debent iterum suum testimonium, non ostēso priori dicto, vt alibi diximus: quamuis regulariter aliud fieri soleat, ne cogantur subire anceps periuriū. de quo videri potest Boherius decisioe. 108. Item de testibus, qui contraria vel varia testificantur, ad eundem est Bartol. in. l. eos. de falsis. Felinus in. c. cum in tua. de testibus. Tindarus in tractatu, de testib. variatibus. Demum ille testis suspectus redditur, qui se ingerit. l. quæ omnia §. 1. de procura. Felinus in. c. 2. de testib. Hippolytus in. l. vnus §. seruo. de quaestio. Alia multa de hac materia inuenies in legibus septipartitis. titu. 16. parte. 3. & in legibus fori regij lib. 2. titu. 8. Et vltra ea, quæ in locis vulgaribus scripta sunt; extat iusti tractatus de testibus: quos iam diu ediderunt Barto. Alberi. Lanfrancus, Curtius, Crotus, Oldēderpius, & quidam alij.

DE TORMENTIS. CAP. LXIII.

LEGANTER Vlpianus in. l. 1. §. quaestioni. de quaestio. scriptum reliquit: quaestioni fidem non semper, nec tamen nunquam habendam. etenim res est fragilis, & periculosa, & quæ veritatem fallat. Nam plerique patiētia, siue duritia, ita tormenta contemnunt; vt exprimi ab eis veritas nullo modo possit. Alij tanta sunt impatientia, vt in quouis potius mētiri, quam pati tormenta velint. Et ita fit, vt etiam vario modo fateantur: vt non tantum se, verum etiam alios criminentur. hæc ille. Proinde Cicero in partitionibus oratorijs docet, sæpe quaestionibus resistendum esse: quod & dolorem fugientes multi in tormentis ementiti per sæpe sint, morique maluerunt falsum fatendo, quam verè inficiando dolere. Multi etiam suā vitam neglexerunt, vt eos, qui his chariores

- riores, quàm ipsi sibi essent, liberarent. Alij autem aut natura corporis, aut consuetudine dolendi, aut metu supplicij, aut mortis, vim tormentorū ptulerunt. Alij emētiti sunt in eos, quos oderūt.
- 1) ¶ Ad hæc lib. 2. rhetoricæ ad Herennium, contra quæstiones dicit, dolori credi non oportere: quòd alius alio sit recentior in dolore, quòd ingeniosior ad comminiscendum, quòd denique sæpe scire, aut suscipiari possit, quid quæsit or velit audire: quod cū dixerit, intelligat finem sibi doloris futurum. Vbi Zasius in enarratione ex persona defensoris inquit, eis qui torqueantur, credi non oportere, quod extorta veritas laboret: esseque tunc minus tutam, quòd varia sint ingenia hominum, varij affectus, varia tolerantia. Esse enim nonnullos constantes in tormentis, more stoicorum: qui securi pœnarum, securi cruciatuum, nihilo magis veritatem prodant. Alios esse pœnarum impotentes, qui facili mētiuntur, dum esset cruciatus. Hæc & alia eiusmodi & rhetores docent, & oratores dicere solent.
- 2) ¶ Diuus quoque Augustinus lib. 19. de ciuitate dei. c. 6. verissimè depingens erumnas humanæ vitæ, inter alia inquit, Iudicia hominum de hominibus, quàm sunt misera, quàm dolenda. Quid cū in sua causa quisque torquetur: & cum quæritur, vtrum sit innocens, cruciatur: & innocēs luit pro incerto scelere certissimas pœnas. non quia illud commisisse detegitur, sed quia non cōmississe nescitur: ac per hoc ignorantia iudicis plerunque est calamitas innocentis. Et quod est intolerabilius, cum propterea iudex torqueat accusatum, ne occidat nesciens innocētem; sit per ignorantia miseriā, vt & tortum, & innocentem occidat: quem ne innocentem occideret, torserat. Et paulò post ait, Hi qui arguuntur, vi doloris plerunque superati, & de se falsa cōfessi; etiam puniunt innocētes, cū iā torti fuerint innocētes. Quod etsi nō morte puniātur, in ipsis vel ex ipsis tormentis plerunque moriuntur.
- 3) ¶ Quo loco Ludo. Viues hæc addit, Sic torquemus homines, ne infantes moriantur, vt magis eorum nos misereat, quàm si more rentur, vsque adeo grauiora sunt sæpe tormenta, quàm mors. An non frequentes quotidie videmus, qui mortem perpeti malint, quàm tormenta, & fateantur fictum crimen de supplicio certi, ne torqueantur?

torqueantur? Mimus quoque ait, etiam innocentes cogit mentiri dolor. & Fran. galindus collega noster in apologia & inuictiua multa notanda collegit contra tormentorum abusus. Sed idē Viues, vir alioqui non indoctus, professionis suæ fines transgressus, bis eodem loco grauiterrat. Primo, iuris ignorātia labitur, non intelligens, cur Cicero pro Deiotaro dixerit, More maiorū de seruo in dominum, ne tormentis quidem queri licet. nam & multis constitutionibus, & iureconsultorum responsis id statutum est. nec enim oportet salutem dominorum, seruorum arbitrio committi. l. vnus §. seruo. de quæstio.

- 4 ¶ Alter eiusdem error intolerabilior est, quod vniuersum tormentorum vsum improbat, atque condemnat: dicens, tyrannicum esse inuentum: charitati & mansuetudini christianæ, sed & omni etiam humanitati contrarium. Addit in super hoc vtile non esse, & sine damno rerum publicarum tolli posse. Præterea multas esse gentes, & quidem barbaras, quæ ferum & immane arbitrantur, torqueri hominem, de cuius facinore dubitatur. Profecto, inquit, carnifices animos habemus: qui sustinere possumus gemitus & lachrymas tanto cum dolore expressas hominis, quem nescimus, sit ne nocēs. *attf* Quid, quod acerbam & perquam iniquam legem sinimus in capita nostra dominari: quum suspitiones tormentis armamus, & inimicis delationibus? Et tādē fortissima esse ait, quæcunque rhetores contra tormenta dicunt: quæ verò pro tormentis, futilia, & imbecilla. Vide Aristotelem rhetoricæ ad Alexandrum cap. de quæstione.

- 5 ¶ Sed quicquid homo, in vmbra & otio educatus, licentiosè tentauerit, leges tamen, quæ de reis torquendis iustissimè latæ sunt, facile ab eius calumnijs & cauillationibus defendi possunt. Quas nec ipse Augustinus improbat: qui loco supra scripto ingenuè fatetur, eas leges ciuitatibus in quantalibet pace manentibus deesse non posse: nec iudicē sapientem ab his abstinere debere. Quippe cum constringat eum humana societas, quam deserere nefas ducit: cui quidem prodesse intendit, ne crimina sint impunita. Nec facit hæc nocendi voluntate, sed necessitate nesciendi: & tamen quia cogit humana societas, necessitate etiam iudicandi.

Hæc

Hęc est sententia, & hęc sunt verba diuini patris, cuius Ludo. Viues scholiam se esse profitetur. Quæ quidem non solum gentilibus, & de gentilibus, vt ille opinatur: sed in vniuersum omnibus, ac de omnibus etiã christianis dicta fuisse, quicquid facile intelliget.

- 6 ¶ Adhęc Eusebius pontifex ad episcopos Galliaë scribens, inquit, Veritatē diuersis cruciatibus & latebris suis religiosus tortor exigere debet: vt dum pœnis corpora subiiciuntur, quæ gesta sunt fideliter, & veraciter exquirantur. c. pen. 5. q. 5. Præterea vigent hodie, semperque receptæ sunt in christiana republica prudentissimæ leges, de torquendis reis, à viris sapientissimis, & vsu rerum publicarum peritissimis, non à gentibus barbaris conditæ. Nec rhetores ipsi tormenta reijciunt: sed pro quæstionibus æquæ, atque contra quæstiones dicere docent. Sed & Cicero ille rhetorum & oratorum princeps in topicis inquit, Facit etiam necessitas fidē: quæ tum à corporibus, tum ab animis nascitur. Nam & verberibus torti, & igne fatigati, quæ dicunt, ea videtur veritas ipsa dicere. Nec abhorret hoc à vera iustitia, sicuti docet Ioan. maio. in lib. 4. sententia. dist. 15. quæst. 22. & Siluester in summa. verbo, inquisitio. 2. §. 9. Neque quispiam denique est rerum forensium vel tenuiter gnarus, qui non planē intelligat, vix vllum criminale iudicium absque tormentis rectē tractari, aut peragi posse.

- 7 ¶ Est autem frequens tormentorum vsus in foro iudicum sanctę inquisitionis, nec id iniuria fit. prodesse nanque solet ad reuelandum spiritualibus medicis vulnus perfidiæ mortiferum, & lethale venenum latens in heretici pectore. Nam si Paulus tradidit Corinthium satanæ in interitum carnis, vt spiritus eius saluus fieret, non debet videri absurdum, si corpore torqueatur hereticus, vt crimen confessus, conuertatur, & viuat. Adde, quod in his criminibus occultis pronior esse debet iudex ad tormenta, vt ait Baldus in. l. nemo. C. de episcopa. audien. Alexan. consil. 77. lib. 1. Decius. consil. 363. Alber. Bru. quæst. 8. Thom. grama. vo. 30. Ludo. care. in practica. nu. 183. Cuius ea ratio vrgens est, quod plerūque in his criminibus facultas probationis deesse solet: vnde fit, vt veritas aliter erui non possit: quo casu facilius ad quæstionem veniendū est. l. diuus pius. de quæstio. l. verba. C. de adulter. l. nō omnes. §. à barbaris.

§ à barbaris. de re milita. Alexan. lib. 2. consil. 53. Corneus consil. 171. lib. 2. Gratus consil. 59. lib. 2. Aymo consil. 178. Hippolytus in rubrica de probatio. nu. 11. & iterum nu. 315.

8 ¶ Sed ante omnia animaduertere oportet, non esse à quæstionibus incipiendum: sed ita demum ad eas veniendum esse, cum suspectus est reus: & alijs argumentis ita vrgetur, vt sola eius confessio deesse videatur. l. 1. in principi. de quæstio. Requiritur itaque indicia iusta, vt quispiam torqueri possit. Quæ, cum ex varijs circumstantijs personarum, rerum, temporum, & locorum oriantur; certa quadam regula comprehendere, aut præscribere nequeunt, sed necessario relinquuntur arbitrio & prudentiæ iudicis, vt rectè docuit Bar. in l. vltima. nume. 5. de quæstio. Quem communiter sequuntur cæteri, vt est apud Hippolytum in practica & diligenter. & similiter apud Ludo. care. nu. 107. Sed quamuis hæc ita se habeant; non ideo potest iudex leuiter moueri ad torquendum: sed talia esse debent indicia, quæ iure probentur. vt Bal. Roma. Alex. Feli. & alij tradunt. Quos ibidem referunt, & sequuntur Hippolytus & Carerius.

9 ¶ Similiter arbitrium est, an vnum indicium sufficiat, vel plura requirantur ad torquendum, vt Barto. ait in l. maritus. de quæstio. Angel. de maleficijs. parte, fama publica. col. 3. Paris de syndacatu. verbo, tortura. & post multos alios Hippoly. & Carerius. nu. 109. Nam aliqua sunt indicia violètia & indubitata, quorum vnū sufficere potest. Dicitur autem indicium indubitatum, demonstratio rei per signa sufficientia: per quæ animus in aliquo, tanquā in existēte, quiescit. Ita diffinit Bal. in l. ea quidē. C. de accusatio. col. 2. vbicquid inquit, Dubitatum & semiplenum indicium est, præsumptio fortiter mouens animum iudicis ad aliquid credendum, vel contra. Sequuntur Angel. Gandi. Grillandus. & ingens agmen. Vide. Ludo. care. in practica. nu. 105.

10 ¶ Poterit igitur iudex reum torquere ex violentis & probabilibus indicijs, iuxta doctrinam Bartoli. in l. vltim. de quæstio. nu. 5. Quam illic alij sequuntur. & Corneus consil. 101. lib. 2. Soci. consil. 54. lib. 3. Hippoly. consil. 44. Boherius. decisione. 166. Aymo consil. 6. & iterum consil. 99. Confert regia. l. 26. tit. 1. parte. 7. Regulariter

vnum indicium

gulariter tamen ex solis indicijs non violentis nemo torquendus est: quia talia indicia minus valent, quàm semiplena probatio, vt ait glosa vulgaris, & approbata. in. l. cum probatio. de probatio.

- 11 ¶ Sed vt iudex ad torquendum ex indicijs moueri queat, necesse est, vt vnumquodque indiciorum plenè probetur, saltè per duos testes, vt docet glosa ordinaria, & vulgo recepta i. l. vlti. C. famil. hercis. Innocen. in. c. sicut. de simo. Barto. & cæteri. in. l. vltim. de quæstio. Iason in. l. admonendi. de iureiuran. col. 94. Hippoly. in. l. 1. §. idem cornelio. de quæstio. & in practica §. diligèter. Gratus consil. 45. lib. 2. Angel. Paris, Brunus, Tho. grām. & alij multi relati per Carcerium in practica. nu. 106.

- 12 ¶ Sunt autem in hac materia quædam propositiones receptæ cōmuniter, quas breuiter hic subnectemus. Prima est huiusmodi, Ex testimonio vnus hominis, qui sit omni exceptione maior, potest reus ille torqueri, qui non est aliàs bonæ famæ. Quod si alia quoque indicia concurrant, etiam si reus bonæ famæ sit, torqueri poterit. hoc docet glosa. in. l. 3. C. ad leg. iul. maiesta. Quæ sic de clarata, cōmuniter approbatur teste Guil. benedicto. in. c. rainutius. de testamen. parte, adiectæ impuberi. nu. 34. Sequuntur Bar. & cæteri in. l. maritus. de quæstio. Signorol. consil. 237. Alex. consil. 180. lib. 2. Hippoly. consil. 65. Boherius decisione. 163. Gandi. Salice. Ang. Brunus, Cepola, Tho. grāma. Capicius, & alij, quos refert Ludo. care. in practica. nu. 110.

vnus testis

- 13 ¶ Et nominatim in causa hæresis, quod vnus testis ad torquendū sufficiat, asserunt Matthe. Cardina. & Ioan. imolen. in clem. 1. de hæreti. & Squillacen. tracta. de fide. catho. cap. 31. Hoc amplius generaliter decretum est in prima instructione hispalensi cap. 15. quod vbiunque fuerit hæresis semiplenè probata, reus torqueri possit. vnus autem testis semiplenè probat. glosa recepta in. l. in bonæ fidei. C. de rebus. credi. l. admonendi. de iureiuran. vbi tamen multipliciter id limitant interpretes, præcipuè Iason in lectura. col. 25. & in repetitiōe. col. 87. Curtius iunior. nu. 51. Ripa. nu. 175. Extāt quoque regiæ leges, quæ ad vnus testimonium reū torquere permittunt, si modo infamatus alioqui sit reus, & infamæ sortis. l. 10. tit. 11. parte. 3. & l. 3. tit. 30. parte. 7. Sed tamen opus non

non est, vt ea omnia simul concurrât: vnus enim testis sufficit, iuxta distinctionem suprascriptam. Quinimo ex confessione socij criminis, accedentibus cōiecturis verisimilibus, reus hæresis torqueri poterit, vt rectè Bal. respondit consil. 95. lib. 1. & rursus. consil. 79. lib. 3. Sequitur Ponzinibius tractatu de lamijs. nu. 88. Vi de Ludo. care. in practica. nu. 122.

- 14 ¶ Ex ante dicta regula infertur, quòd vbi fama semiplenè probat propter illam reus torqueri potest. quod tamen vix vnquam admittendum est. nam etsi rhetores in causa coniecturali pro rumo ribus dicere soleant: non temerè nasci famā, quin sub sit aliquid. Et ex philosophi sentētia, populi vocem non omnino esse deperditam. Et diuus Petrus apud Clementem lib. 3. recognitionū ait: sæpe etiā famavulgi prophetiæ speciē tenet. Fabius quoque lib. 5. c. 3. docet, ab accusatore rumorem stabiliri posse, quasi cōsensum ciuitatis, & velut publicū testimoniū. & fama in ciuilibus sæpe semiplenè probat: interdum etiā in rebus antiquis plenā fidem facit. testis Fulgosiū consil. 145. Alex. consil. 103. lib. 7. Corneus cō sil. 222. lib. 1. Curtius senior consil. 82. Decius consil. 428. & in cri minalibus nonnunquam nocere soleat. c. 1 § si iudex. de pace te nen. & eius viola. lib. feudorum. Abulen. Exodi. 23. quæst. 2.

- 15 ¶ Nihilominus tamen veriùs est, famam in criminalibus perquā rarò semiplenè probare: vel ad torquendum reum eam solam suf ficere posse. Quia vt eodem supralcripto loco rhetores tradunt: multi sunt falsi rumores à maleuolis & maledicis conficti. qui uis enim potest turpem de quolibet rumorem proferre, & confi ctam fabulam dissipare. Sed & temerè conflare solent ea, quæ ex rumoribus sparguntur, sine certo autore, sine radice veritatis: quibus plerunque malignitas initium dat, credulitas incremen tum. Fama malum plurimum mendax, quæ ne tunc quidem, cū aliquid veri affert, sine mendacij vitio est, detrahens, adiciens, de mutans de veritate. Quid, quod ea illi conditio est, vt non, nisi cū mentitur, perseueret, & tandiu viuit, quandiu non probat. Fama incerti est, cui nemo credit, nisi inconsideratus. quia sapiens non credit incerto. Sæpe mendacium ab vno seminatur, aut ingenio emulationis, aut arbitrio suspicionis, aut ingenua mētiendi volu ptate.

vt elegāter Tertullianus in apologetico cap. 8. scriptum reliquit. Non igitur vires habet fama ad torquendum hominem: nisi forte ille vilis & suspectus fuerit: & fama originem habuerit à personis honestis & fide dignis. Quibus simul cōcurrentibus, aliquādo licebit reum torquere, vt post Gandinum, & Angelum, tradūt Hippolytus, & Care. ille in. l. de minore & plurimū. de quæstio. hic verò in practica. nu. 111. Et in hac specie exaudiēda est regia. l. 3. titu. 30. parte. 7. quæ propter famam tormenta permittit.

- 15 ¶ Adde, quòd origo talis famæ probari debet per testes idoneos: vt rectè censuit Aymo consil. 41. nec sufficit, si testis dicat, hāc vel illam esse publicam famam: nisi & rationem addiderit, qua concludat se id legitimè scire, iuxta doctrinam Bartoli receptam in. l. de minore & plurimum. de quæstio. nu. 21. Quam testatur communiter approbatam Alex. consil. 35. lib. 7. Præterea fama non solet vicem testium habere, sed tantum denunciatoris: id quæ tunc demum, cum originem habet à viris prouidis, & honestis. c. qualiter. 2. de accusatio. Adhæc testis, qui de fama testimonium perhibet, de auditu testificatur: & ab his se audiuisse dicit, qui nō iurati loquebantur, ac proinde nil ferè certi concludere solet: vnde parum, aut nihil præiudicare debet. l. iurisiurandi. & glosa in. l. testimonium. C. de testib. Lucas de penna in. l. tribuni. C. de re milit. lib. 12. Anchara. consil. 253. Vide Alciatū lib. 1. parergon iuris cap. 6. Iasonem in repeti. l. admonēdi. de iureiuran. col. 109. & interpretes in. c. veniens. 1. de testibus.

- 17 ¶ His accedit, quod inquit Poeta, Fama malum, quo non aliud velocius vllum, Mobilitate viget, viresque acquirit eundo. Quintus quoque Curtius lib. 9. historiæ Alexandrinæ ait, Nunquam ad liquidum fama perducitur: sed falsis mixta, omnia illa tradente maiora sunt vero. Ad extremum fama ex populi vocibus plerūque falsis fouetur & crescit. Vanæ autem voces populi nō sunt audiendæ, nec eis credi oportet. Quoniam aut noxium crimine absolui, aut innocentem condemnari desiderant. l. decurionum. C. de pœnis. Quapropter ille perperam censetur electus, qui ad clamorem populi electus fuit. l. si cōstat. de appellatio. c. 2. de electio. vbi videri potest Decius. nu. 7. Lucas in. l. 1. C. de imponenda
lucrati

lucrati. descript. lib. 10. Guil. benedict. in. c. rainutius. de testa. parte, mortuo. i. nu. 191.

Vulgi opinio

18 ¶ Et generaliter, verèque Cicero ait, non esse rationem in vulgo, non consilium, non discrimen, non diligentiam. Et Othanes Persa inquit, populari multitudo nil esse insolentius, nil insipientius, propriamque plebi nil intelligere: sed ad res obeundas sine consilio præcipites ruere. Demosthenes quoque populum malā bestiam vocat. Et Plato atque Horatius hunc beluam multorum capitum nomināt. Et Phalaris ad Aegesippum scribens, Populus omnis, inquit, temerarius est, demens, desidiosus, perfidus, incertus, velox, proditor, fraudulentus, ad iram & laudem facilis. Est enim plebs errorum princeps, & prauarum consuetudinum magistra: cuius mores incōstantissimi: semper noua cupiens, laudans præterita, odiens præsentia. Quibus consentanea tradit Fabius declamatione. 18. Seneca epistola. 29. & alij multi, vt mirū videri non debeat, si populi fama, eiusque rumores non magni momenti censeantur ad torquendum hominem: præcipuè si is alioqui sit vitæ inculpatæ.

fuga

19 ¶ Est & alia propositio in hac materia, quā plerique aiunt, Fugā post crimen commissum, & ante accusationem, sufficere ad torquendum reum. quia tunc semiplenè probat, vt sentit glosa in. l. in bonæ fidei. C. de rebus credi. & in. l. admonendi. de iureiuran. & hanc testatur communiter approbatam opinionem Ripa illic nu. 168. Sed cum reus fugit post criminis accusationem, tunc leuiore præsumptiōe vrgetur. Hæc fuit sentētia Bartoli in. l. i. de bonis eorum. quam posuit Oldra. consil. 65. Iason in dicta. l. admonendi. col. 24. & in repeti. col. 85. Decius cōsil. 234. Boherius decisione. 215. Ripa loco suprascripto, & prolixius Carerius in practica nu. 112. Sed quia ex varijs circumstantijs maior, minorque suspitio colligi potest: quod necessariò relinqui debet arbitrio iudicis: & quia hoc in crimine hæresis perquam rarò contingit, ideo amplius non immorabimur.

Vacillatio

20 ¶ Vacillatio quoque cum periurio & mendacio, & cum alijs in dicijs, est causa sufficiens ad torquendum reum, & etiam testem in graui causa criminali vacillantem. l. ex libero. de quæstio. regia l. penul.

l. penul. titu. 30. parte. 7. Bar. & cæteri in. l. de minore & plurimū.
& in. l. vlti. de quæst. Lucas de pēna in. l. penul. C. de dignita. lib.
12. Alex. consil. 63. lib. 1. Hippolytus in practica & diligēter. nu. 74.
Bal. Angel. Roma. Felinus, & alij sexcenti relati per Carerium in
practica. nu. 119.

- 21 ¶ Item hæc propositio recepta est, Confessio criminis extra iudi- *confessio ex iudiciali*
cium facta, & semiplenè probat, & sufficit ad torquendum reū:
sed est plenè probanda, saltem duobus testibus. l. vlti. de interro-
ga. actio. glo. Bar. Alex. & reliqui in. l. capite quinto. de adulterijs.
Bar. & Iason in repetitio. col. 77. in. l. admonēdi. de iureiurā. Cor-
neus consil. 63. lib. 1. Bartolus, & alij in. l. vlti. de quæst. Alex. cōsil.
83. lib. 7. Abbas & posteriores in. c. at si clerici. de iudicijs. Felinus
in. c. de hoc. de simo. Hippolytus in. l. de minore. de quæst. nu. 5.
Bal. Angel. Paris. Roma. Salicet. & ingens agmē. vide Carerium in
practica. nu. 121. Cui non credas post Bal. & quosdam alios dicen-
ti sufficere, quòd talis confessio reuocetur prætectu erroris, quā-
uis error non probetur: quia non sufficit allegare defensionem,
nisi ea probetur. l. prima. & illic notatur. si quadru. pauper. fecis.
dica. Item quia iam est præsumptio non levis contra confessum:
quo casu onere probationis grauat, iuxta doctrinam Bar. in. l.
Aurelius. §. idem quæsiit. de liberatio. lega. Quam asserit cōmu-
niter approbatā Gratus cōsil. 93. lib. 1. cui adde Alexā. cōsil. 30. lib.
7. Corneū cōsil. 305. lib. 3. hippoly. cōsil. 136. Boheriū decisioe. 164.

- 22 ¶ Sunt etiam alia indicia, quæ interdum non leuiter vrgent: qua- *titubatio /*
lia sunt, titubatio, permutatio coloris, oratio inconstans, tremor,
si preparatum aliquid, si communicatum cum aliquo, si postea vi-
sum, auditū, indicatum. Quæ Cicero in partitionibus annotauit.
& iterum lib. 2. rhetoricæ ad Herennium, in causa coniecturali
instruit accusatorem, vt dicat aduersarium, cum ad eum ventum
fuit, erubuisse, expalluisse, titubasse, incōstāter loquutū esse, cōci-
disse, pollicitū esse aliquid, quæ signa inquit, cōsciētie sūt. & si reus
horū nil fecerit; accusator dicet, eum vsque adeo præmeditatum
fuisse, quid sibi esset vsu venturū: vt confidentissimè cōsisteret, &
respōderet. Quæ signa sunt cōfidetiæ, nō innocētiæ. hæctenus ille.
Quem locum enarrans Zasius addit, inspiciēdum esse, an sese ab
F sconderit

sconderit, an latitauerit: quæ est firma coniectura in iure ciuili. l. fulcinius. ex quib. caus. maio.

23 ¶ In sacris quoque literis quædam his consona traduntur, quale est illud Ecclesiastici. 13. Cor hominis immutat faciem illius, siue in bono, siue in malo. Et prouerbiorū. c. 10. Pauor his, qui operantur malum. & c. 28. Fugit impius, nemine persequente. Et sapientiæ. 4. Venient in cogitationem peccatorum suorum timidi, & traducent illos ex aduerso iniquitates ipsorum. & c. 17. Cum sit timida nequitia, testimoniū dat condénationis: semper enim præsumit sæua perturbata conscientia. & Iob. 15. Sonitus terroris semper in auribus impij: & cū pax sit, ille insidias suspicatur. Sic etiam primi parentes, vbi præuaricati sunt, timuerunt, & absconderunt se à facie domini. Genesis. c. 3. Vide Chrysostomum super Genesim homilia. 20. col. 4. & rursus in actis apostolorum homilia. 47. ad finē. Gregorium. lib. 12. in Iob. c. 19. Plutarchum de tranquillitate animi prope finem. & rursus libro de fera numinis vincta, ante dimidium operis.

24 ¶ Sed & Iuuenalis satyra. 13. inquit. Quos diri conscia facti, mēs habet attonitos, & furdo verberare cædit, Occultum quatiente animo tortore flagellum. Et alius ait, O quàm difficile est, crimen nō prodere vultu. Prædicta igitur indicio esse solent, vt qui talia faciunt, crimen commississe præsumantur. Quod Barto. & Hippoly. tradunt in l. vlti. de quæstio. Angel. Bal. Lucas, & alij. Sed hæc sola non faciunt plenum indicium ad torquendum reum, nisi alia quoque simul concurrant. Quia prædicta signa interdum contingūt propter pusillanimitatē, & periculi magnitudinē. Quod non latuit Ciceronē, qui loco supra scripto defensorem instruit, inquit. Defensor si pertimuerit reus, magnitudine periculi, nō cōsciētia peccati, cōmotū esse dicet. Si nō pertimuerit, fretum inocētia, negabit esse cōmotū. Vera itaque ac recepta sentētia est, quòd sola prædicta indicia nō sufficiūt, vt reus torqueri possit. Et ita cōcludit Lucas de pen. in l. quoties. C. de dignita. lib. 12. Paris puteus de syndicato. verbo, tortura. 1. Tho. grāma. voto. 30. Augustinus. Hippo. Brun. & qui eos refert Careri. in practica. nu. 120.

25 ¶ Ex ante dictis manifestè relinquitur, iudicem adesse debere tormentis

*Imitatio faciei non
sufficit ad torquēdum
reum.*

mentis, vt & reum interroget, & signa illa prudenter consideret. Quia plurimum in excutienda veritate, etiam vox ipsa, & cognitionis subtilis diligētia affert. Nam ex sermone, & ex eo, qua quis constantia, qua trepidatione, quid diceret, quædam ad illuminandam veritatem in lucem emergunt. l. de minore & plurimum. de quæstio. Proinde inquisitores præsentēs esse debent, dum rei torquentur. nec possunt hoc alijs committere, nisi fortē fuerint valde occupati: quo casu permittitur eis, vt per viros bonos & peritos hoc faciant. prima instructioe Hispalensi. cap. 18. Cæterum quæ occupatio iusta esse queat, vt saltem in aliud tempus tormenta nō differantur; nō sanē dispicio. res enim tanti momenti nulli committenda videtur.

26 ¶ In hoc autem crimine torqueri possunt minores, aut saltem terri, & habena, vel ferula cædi. l. 1. §. impuberi. & l. excipiuntur. ad Sillania. l. de minore. de quæstio. & illic notat Hippolytus. Itē torqueri possunt in causa heresis, quicumque torquentur in crimine læsæ maiestatis: putā doctores, decuriones, milites, & alij omnes, qui nobilitatis, vel dignitatis prerogatiua in cæteris criminibus torqueri nequeunt. l. nullus. C. ad leg. iul. maiesta. Quia longē grauius est, diuinam, quā humanam lædere maiestatem. authen. gazaros. C. de hæreti. Et ita asserunt Gandinus, Angelus, Brunus, Grillandus, & qui eos referunt Hippolytus in l. edictū. de quæstio. & in practica §. expedita. Carerius de hæreti. nu. 117. & in practica. nu. 180.

27 ¶ Clerici quoque torqueri possunt: quandoquidem in alijs leuioribus criminibus torquentur. cap. 1. & illic notant interpretes. de deposito. Id tamen fieri nō debet, nisi clericus fuerit alioqui diffamatus: quamuis contra illum adsint indicia multa. Hæc est communis opinio in dicto. cap. 1. quam sequuntur Ioan. Andr. Anchara. Alexan. Paris, Felinus in cap. veniens. de testibus. Hippolytus in practica §. nunc videndum. Tho. grammar. voto. 11. Ias. in l. magistratibus. de iurisditio. omni. iudi. Ioan. Bernar. in practica. c. 17. Bohe. de cisione. 163. Carerius in practica. numero. 161. & iterū. nu. 180. vbi alios etiā referūt eiusdē opiniōis, quæ cōmunis est.

28 ¶ Sed ea opinio quantumuis à pluribus approbata, meo tamen

F ij iudicio

iudicio sequenda nō est: quia nullo iure aut ratione probatur: & quia plus operantur legitima indicia, quā diffamatio. l. vlti. de quæstio. Præterea ex indicijs oritur diffamatio. cap. super eo. de eo qui cognouit. consan. vxor. suæ. Deinde indicia faciunt notoriū iudici. cap. cum olim. de verbo. signifi. Nec in his criminibus, quæ perpetrari solent occultè, opus est, vt diffamatio præcedat: nec vrgentia & legitima indicia indigent aliqua diffamatione. Hæc fere scripsit Alciatus in. c. 1. de offi. ordina. nu. 43. cui subscribo.

29 ¶ Quamuis autem hæc sententia vera sit, nihilominus tamen hoc obseruandum censeo, vt clerici leuius, & rarius torqueantur, præcipue presbyteri. tum propter periculum excommunicationis, si fortè modus excedatur. quod annotant Hugo. Ioan. de fan. Archidiaconus, & qui eos refert Præpositus in. cap. illi qui. col. 1. in fine. §. quæst. 5. Siluester in summa. verbo, inquisitio. 2 §. 9. tū etiā, quia sacerdotalis dignitas semper & vbique veneranda est, vt eleganter docet Chrysostomus, libris de sacerdotio. & Echius homilia. 59. de sacramentis. Præterea clerici torqueri non debent per ministrum laicum, sicuti plerique aiunt in. cap. vt famæ. & in. c. vniuersitatis. de senten. excommunica. qui tamen fatentur, consuetudinem receptam esse in contrarium. Quæ quidem tunc in trepidè obseruabitur, cum non inueniuntur clerici, qui sciāt, aut velint id facere: alioqui frustra iudices decernerent, clericum aliquem esse torquendum: vt rectè animaduertit Præpositus in prædicto. cap. illi qui. ad finem.

30 ¶ Præterea si plures eiusdem criminis socij credantur, iudex à suspectissimo incipere debet, & à quo facillimè verū sciri, & manifestari posse verisimilius sit. l. 1. §. 1. de quæstio. & ab eo, qui alijs deterior fuerit. regia. l. 5. titu. 30. parte. 7. Item à debiliore, atque timidiore: à foemina, prius quā ab homine. Anchara. consil. 285. Item à iuniore. l. vnius. de quæstio. & prædicta. l. regia. Item ab eo, qui aliàs erat malæ vitæ, cōditionis, & famæ. Salice. in. l. vlti. C. de quæstio. Hæc & alia his cōsentanea docet Baldus in. l. 1. de quæst. Angelus de maleficijs. parte, fama publica. Gadi. Bonifa. & Brun. de indicijs. quæstio. quinta. Paris de syndicatu. verbo, tortura. Hippolytus in practica §. expedita. & similiter Carcrius. nu. 185.

Sunt

- 31 ¶ Sunt verò inferenda tormenta recto iudicis arbitrio: ita tamē, ne in ipsis, vel ex ipsis tormentis reus moriatur: sed potius saluus sit, vel innocentia, vel supplicio. tormenta enim habenda sunt, non quanta accusator postulat, sed vt *moderata* rationis temperamēta desiderant. l. quæstionis modum. l. de minore & tormenta. de quæstio. Augustus quoque Cæsar in hunc modum edixit, Quæstiones neque semper, neque in omni causa, & persona de siderari debere arbitror: sed cum capitalia & atrociora maleficia non aliter inuestigari, & explorari possunt, quàm per seruo rū quæstiones: quas & efficacissimas esse ad inquirendam veritatem existimo, & habendas censeo. l. edictum. de quæstio.
- 32 ¶ Ex his locis iuris interpretes colligūt, in torquendis reis multa consideranda esse. scilicet, qualitatem personarum, criminum, & indiciorum. Nam aliter torquendi sunt serui, quàm liberi: robusti, quàm debiliores: iuuenes, quàm senes: humiles, quàm honestiores. hi enim torqueri leuius, illi durius debent. In criminibus quoque atrocioribus grauius, quàm in leuioribus, tormenta sunt habenda. Demum indicia maiora tormentis maioribus purgari debent, vt rectè monuit Baldus in. c. 1. §. si vassallus. de controuersia inuestitu. lib. feudo. & Gonsalus noster, tractatu de hæreticis. quæst. 13. sunt etenim tormenta inuenta nēdū ad inuestigandam veritatem, sed etiam ad pœnam culpæ, ex indicijis prouenientis, purgandam. l. decuriones. C. de quæstio. regia. l. 4. titu. 30. parte. 7. Vnde cum leuia sunt indicia, sufficit reum comminatione tormentorum terrere. Plura de his prolixius tractāt Gandinus, Paris, Angelus, Bonifacius, Brunus, Grillandus, Hippolytus, & Carerius in practica. nu. 186.
- 33 ¶ Quamuis autem in nonnullis regnis suspecti publicè torqueantur, in Hispania tamen lege regia cauetur, ne quispiam tormentis adsit, præter iudices, notarium, atque tortores. l. 3. titu. 30. parte. 7. quod & Bartolus docuit in. l. custodias. de publi. iudi. idque prudentius esse puto, quàm quod palam fiat: ne vel circumstanti um pudore, vel aduocatorum fauore, vel teneriorum commiscratione, reus aut verū celet, aut falsū cōfiteatur. Præterea in hoc iudicio inquisitorū occultius id fieri debet, ipsis etiam tortoribus *ante debet fieri*
- F iij iuramento

iuramento astrictis, vt secretum seruent. Qui eligi quoque debent tales, ne genere, aut vita suspecti sint. Demum alij rei, & precipue socij criminis, audire non debent, quod hi qui torquentur, fatentur, aut negant. regia. l. 5. titu. 30. parte. 7.

34 ¶ Item illud notandum est, quod nemo torqueri debet, nisi præcedant legitima indicia. l. 3. & l. milites. C. de quæstio. quod si seclus factum fuerit: & iudex in sindicatu tenebitur, & confessio illicitè extorta, quamuis ratificata sit, nil reo nocbit. glosa. & commentatores. in. l. penul. de quæstio. Canonistæ in cap. cum in contemplatione. de regul. iuris. Alexan. consil. 1. lib. 3. Gandinus, Angel. Brunus, Paris, & cæteri. Quod ampliatur, vt procedat, etiam in grauioribus criminibus. glosa & interpretes in. l. si quis alicui. C. ad leg. iul. maiesta. Ampliatur quoque alijs modis per Careriũ post reliquos in practica nu. 181.

35 ¶ Nec satis est, quod legitima indicia quæstionem præcedant, nisi & eorum copia reo detur cum termino ad probandam suam innocentiam. Bartol. & cæteri. in. l. vnus. de quæstio. & post Bal. Paridem, & alios, Brunus de indicatijs. quæst. 5. Grillandus de quæstio. quæst. 3. alioqui & si reus confiteatur, damnari non debet. Angel. de maleficijs, parte, fama publica. Brunus de indicatijs. parte. 1. col. 2. Carerius post plures in practica. nu. 188. & hoc est de mente omnium iurisperitorum. Quibus accedit insignis theologus Dominicus soto. lib. de ratione tegendi secretum. memb. 3. quæst. 1. conclusionem. 5. addita ratione: quia quicquid ex iniuria iudicis manat, iniustum est, iustitia etenim causæ permanet in effectu. ergo si confessio est illicitè extorta, quassanda, & irritanda venit, tanquam actus iniustus.

36 ¶ Quod si quis fuerit legitimè tortus: & negauerit, ac tormenta vicerit; purgat præcedentia indicia, & à carcere liberandus est. Barto. in. l. vlti. & Alberi. in. l. edictum. de quæstio. Angelus in dicta parte, fama publica. nume. 119. Gandinus titu. de quæstio. & tormentis. numero. 21. Bonifacius titu. quibus causis quis possit torqueri. nu. 13. Hippoly. consil. 64. & in. l. repeti. de quæstio. nu. 23. Boherius decisioe. 163. Aymo consil. 168. Paris, Salicetus, Cepolla, Tho. grama. consil. 64. Ioã. de arno. & Carerius, qui alios refert

in

*qualiter in dicitur
purgant & tortum*

in practica nume. 160. Et rursus nu. 202. vbi ait communiter obseruari, quòd talis reus sub fideiussoribus relaxetur. iustius tamè est, quòd in totum absoluator, vt prædicti ferè omnes volunt. & nominatim deciditur in regia. l. 4. titu. 30. parte. 7. *No*

37 ¶ Sed prædicta locum non habent in his casibus, in quibus licet repetere quæstionem: tunc enim reus non liberatur, donec iterum tortus tormenta vincat. Sunt autem hi casus, si reus euidentioribus argumentis opprimatur: si noua indicia supueniant: si in tormenta corpus animusque durauerit: si crimen sit atrocissimum, & indicia euidentiora: si reus fuerit leuiter fatigatus, & parum tortus. l. repeti. & l. vnus §. 1. de quæstio. vbi quædam ex his addunt Bar. & cæteri. & in c. cum in cōtemplatione. de regul. iuris. & sæpe alibi. quæ omnia ferè decisa sunt regia. l. 4. titu. 30. parte. 7. Sed in hoc sicut in plerisque alijs criminalibus actis plurimum potest rectum iudicis arbitrium: dum tamen legibus, & moderata ratione tormenta temperet, semperque in partem benigniorem declinet.

38 ¶ Torquentur quoque interdum homines in caput alienum, hoc est, vt mandatorè, aut socium criminis manifestent. l. & si certus. ad fillania. Quod non passim fieri debet: sed tunc demum, cum testis vacillat, vel alioqui vilis & suspectus est: quibus casibus leuius, meo iudicio, torquendi sunt: quia de facto alieno ferè interrogantur, & propter alterius crimen maiori ex parte affliguntur. Nec propter hanc, vel illas causas tormenta sæpius repeti debent: sed sufficit bis hominem torquere, vt aperte significatur prædicta regia. l. 4. tit. 30. parte. 7. Proinde iniustissimum illud cenfeo, quòd Valerius retulit lib. 3. c. de quæstio. narrans, quendam Alexandrum seruum Fanij, semper in tormentis negasse, se affinem fuisse morti Cnei Fuluijequitis romani: & tandem septies tortus, damnatus est, ac si confessus fuisset. vbi quis non videt multa præterius & æquum facta? Vide Carerium in practica. nu. 189. referentem ferè omnes, qui de repetendis tormentis scripserunt.

39 ¶ Hoc insuper notandum est: quòd ex cōfessione tormētis extorta, nemo damnandus est, nisi postea in eadē perseuerauerit. *perseuerantia* pessimimum enim est de suspitione, aut extorta cōfessione quæquā iudicare, vt Alexander Papa scripsit in. c. 1. 15. quæst. 6. tradūt glosa, &

F iiij cōmentatores

commentatores in. l. 1. §. diuus Seuerus. de quaestio. & est nuncu-
patim decisum regia. l. 7. titu. 29. parte. 7. Quod ampliatur vt pro-
cedat, etiā si confessio in tormentis iuramento confirmetur: quia
eodem dolore ac metu pariter vtrumque laborat. Nec seruan-
da est consuetudo contraria, quæ potius dicenda est corruptela,
dira, seua, crudelis, & ab omni ratione, atque humanitate aliena.
vide Carerium, qui ad nauseam vsque alios referendo diffundi-
tur, in practica nu. 172. & iterum nu. 196.

40 ¶ Idem iuris prorsus est in confessione extorta metu instantiū
tormentorum, hæc enim paria sunt. l. nouissimè. quod falso. tu-
to. vbi Vlpianus æquiparat, si quispiam compulsus, aut metu ne
compelleretur, aliquid fecerit. & alibi legislator inuvalidam cen-
set confessionem illius, qui formidine tormentorum territus, cō-
tra se aliquid dixerit in. l. 2. C. quorū appellatio. non recipian. Di-
citur autem confessio extorta metu tormentorum, quū reus tra-
hitur in eum locum, vbi torqueri solent alij: & illic vestibus spo-
liatur, aut ligatur, aut aliàs à iudice minis præsentium tormento-
rum terretur: talis enim confessio, nisi ratificetur, non sufficit ad
condemnationem. Et ita respondit Anchara. consil. 88. Decius
consil. 100. Hippolytus consil. 18. Ripa in cap. cum. m. ferrarien-
sis. de constitutio. nu. 179. Gandinus, Angelus, Paris, Brunus, &
alij, quos retulit Carerius in practica. nu. 173.

41 ¶ Sed quidam putant, interdum necessariam non esse ratificatio-
nem talis confessionis. putà, si præcessit confessio extraiudicialis,
maximè geminata: vel si præcesserunt indicia indubitata, tunc
enim aiunt, confessionem tormentis extortam irreuocabilem ef-
se, ac plenè præiudicare, nulla expectata rati habitione. Hæc fuit
opinio, quam nullo iure, vel vrgenti ratione, astruit Paris lib. de
syndicatu. vers. an stetur dicto torti. Quem pari facilitate sequū-
tur Hippolytus in practica §. quoniam. & in alijs locis. & Ioānes
arno. singula. 93. & Carerius in practica. nu. 173. post Iasonem in
l. magistratibus. de iurisditio. omni. iudi. Horum tamen opina-
tio falsa mihi & perquam dura videtur: quia non ideo minus vīo
lenta & inuoluntaria confessio eiusmodi est, si præcedat confes-
sio extraiudicialis, vel indubitatum indicium, quàm si propter
alias

alias causas præcedentes, tormentis extorta fuerit. vtrobiue igitur poterit reuocari.

- 42 ¶ Necessarium itaque est, vt confessio tormentis elicitæ, postea ratificetur. quod fieri debet coram iudice, notario, & testibus. idque postquã dolor cessauerit: quod iudicis arbitrio reliquitur, vt Bartolus inquit in. l. 1. §. diuus Seuerus. de quæstio. cuius sententia communiter approbatur. Iudex autem arbitrari nõ debet, vt statim à tormentis reus ratam habeat confessionem: quia tunc & dolor tormentorum, & animi perturbatio durat. Sed saltem spectare tenetur per interuallum vnus diei, vt aiunt Iacob. butri. & Bal. in. l. 2. C. de his quæ vi. metusue caus. fiunt. Angel. & Imola in. l. qui in aliena §. vlti. de acquir. heredi. Bar. Alex. Iason, Brunus & alij relati per Careriũ in practica nu. 197. melius per Tiraquel. de retractu conuentionali §. 1. glosa. 5. nu. 21. Id etiam ipsum cauetur regia. l. 4. titu. 30. parte. 7. Sed & prima instructione hispalen. capi. 15. decernitur, vt ex confessione in tormentis legitimè facta, & sequenti vel tertia die ratificata, possint inquisitores ad sententiam procedere, & talis confessio pro iusta probatione habeatur. Solent autem inquisitores in tertiam diem differre hanc ratihabitionem, quod quidem benignius est.

- 43 ¶ Quamuis autem confessio in tormentis facta, & postea reuocata non sufficiat ad condemnationem, efficit tamen, vt reus iterum torqueri possit, nisi fortè docuerit erroneam fuisse suam confessionem. Hæc est vsu recepta sententia, quã docuit Bald. in. l. in bonæ fidei. C. de reb. credi. Paris de syndicatu. versu. viso de repetitione. Paulus in. l. vlti. C. de probatio. Boherius decisione. 163. Carerius in practica. nu. 190. & est decisum in constitutionibus Siciliæ lib. 1. titu. 27. in constit. Si damna clandestina. vbi post Andreã de Isernia hoc Matthæus colligit notabili. 14. cuius sententiæ rationes addunt, quia reus variauit, & sua confessione coadiuuauit præcedentia indicia, & nouam ex ore suo præsumptionem superinduxit.

- 44 ¶ Sed quid si reus iterum tortus, similiter cõfiteretur, & postea confessionem reuocat? Multi putant tertio talem esse torquendum, scilicet, Paris, antedicto. versu. viso de repetitiõ. Angel. de maleficijs,

cijs. patte, fama publica. versi. nono quæro. Hippolytus in. l. repeti. de quæstio. num. 9. Grilland. de quæstionibus, quæst. 7. Thom. grammæ. consil. 45. Carerius in practica. num. 194. Boherius de cessione. 163. col. vlti. qui oēs aiunt, quod si reus tertio cōfessus, tertio quoque reuocauerit; relaxari debet sub fideiussoribus. Salua tamen eorum pace, opinio hæc falsa & crudelis mihi videtur. nā quod bis reus torqueri possit, iure atque ratione probatur: quod autem aliquis tertio torqueri queat; neque lege, neque vrgēti ratione conuincitur. Quinimo cum reus in tormentis secundo fatetur, nullum indicium de nouo inducit, alioqui millies torquendus esset. nec enim maior causa est in tertio tormento, quàm in quarto, quinto, & deinceps. fortè tamē tertio torqueri posset, cū semel & iterum statim confessus, leuiter tortus fuit: vel cum in secunda confessione aliquas circūstantias veras, aut verisimiles addidit, vnde noua indicia superuenisse videri possit.

45 ¶ In prima verò instructione hispalēsi. cap. 15. in hunc sensum de creuerunt Patres, Qui confessionem tormentis extortam, non habet ratam, & eam reuocat, compellendus est publicè abiurare illos errores, de quibus diffamatus fuit: & præterea poena aliqua arbitraria puniri debet, propter infamiam & suspicionem remanentem. hætenus ibi. Quo decreto significari videtur, quod semel tortus, non sit iterum torquendus in causa hæresis, tametsi nouum indicium dederit sua confessione reuocata. Contrarium tamen plus semel obseruari vidimus: quod iuri magis consonum videtur.

46 ¶ Ad postremum nouisse conueniet, qua forma & cautione iudices in tormentis reos ipsos interrogare debeāt. Eam Vlpianus explicuit hoc verborum tenore, Qui quæstionem habiturus est, non debet specialiter interrogare, an Lucius Titius homicidium fecerit: sed generaliter, quis id fecerit. alterū enim magis suggerētis, quàm requirentis videtur. Et post pauca subiungit, Reus de se potest interrogari, & si dum quæstio habebitur amplius dixerit, rei fuerit iudicium, non interrogantis culpa. l. 1. §. qui quæstionem. de quæstio. Cui consonat regia. l. 4. tit. 30. parte. 7. nisi quod nec de seipso reum interrogare permittit. si verò per suggestionē confessio

confessio fuerit extorta, non præiudicat confitenti: quia per iniuriam & vim contra ius extorquetur, & ita plerisque videtur. De mum præter vulgatiore, quæ in locis ordinarijs traduntur, videre poteris Lucam de penna in. l. i. de nume. & actua. lib. 12. Guillel. benedict. in capit. rainutius. de testa. parte, mortuo. i. nume. 206. Igneum in. l. i. & quæstionem. ad Sillania. & iustos tractatus de quæstionibus, seu tormentis, editos à Guidone de suzaria, Baldo de periglis, Francisco bruño, Paulo grillando, item quæ ab alijs.

DE VSVRIS. CAP. LXIIII.

HÆRETICVS est, qui pertinaciter asserit, nō esse peccatum exercere vsuras. clem. i. s. vltimo. de vsuris. quia vtriusque testamenti pagina eas detestatur. cap. super eo. de vsuris. Nec tantum prohibita sunt in sacris literis: sed multis etiam ecclesiæ definitionibus, conciliorum canonibus, Pontificum, & sanctorum patrum decretis, passim interduntur, atque puniuntur. Lumine quoque naturali omnes antiqui philosophi vsuras execrati sunt. Cuius criminis causæ multæ assignari solent. Ac primum, quod minimè conuenit, mutua, quæ charitatis, beneficij, & amicitia causa inducta sunt; in lucri sordidi certitudinem vertere. Deinde, quod vsura contra regulam illam naturæ sit, ex nihilo nil gigni. Quod paupertati vnicuius solatium, nempe animi securitatem, aufert. Quod nondum natos fructus deuoret. Quod qui accipiunt sub vsuris, vor suram ex vor sura facientes; nūquam se extricant. Quod vt plurimum ex luxu æs illud alienum contrahatur. Quæ ferè omnia post Plutarchum in libello aureo, de vitanda vsura, retulit Alciatus in. l. vsura pecuniæ. de verborum significatione.

- i. ¶ Alij quoq; alias rationes addunt. Quod vsurarius vendit vsum pecuniæ, qui ab eius consumptione est inseparabilis, vnde bis idē æstimat. Item tibi vendit vsum pecuniæ, quæ post mutuum, tua est. Præterea cū pecunia statim sit periculo recipiētis: absurdum est, vt fructus ad alium pertineat. Deinde vsura est cōtra commune

nere publicæ bonum: cui dediti homines alias bonas artes deserunt, & aliorum facultates exhauriunt. Item in scœnore numus non solum præter naturam, sed etiam præter destinationem suam, numum parit. non enim ad quæstum faciendum ex seipso, sed ad alias necessarias rerum commutationes facilius expedendas inuentus est, vt ait Aristot. lib. 1. politi. cap. 6. Demum quia tanto deterior est vsura, quanto plus indigentia hominum insidiatur: ac tanto magis execranda, quanto commercium rei magis necessariae difficilius reddit. Hæc et alia collegerunt Conradus de contractibus quæst. 22. conclu. 2. & Carolus molineus lib. contractuum & vsurarum nu. 528.

2 ¶ Sed quamuis vsura vsque adeo sit execrabilis, nihilominus tamen de quæstionibus vsurarijs inquisitores cognoscere nequeunt. c. accusatus §. de quæstionibus. de hæreti. lib. 6. eas enim remittere debent iudicibus ordinarijs, vt illic aiunt Ioa. mona. Archi. & alij. Nam cum auri sacra fames mouere soleat voluntatem vi obiecti ad illicita lucra, id fieri censetur vitio magis morum, quàm fi dei: ac proinde non errore intellectus, sed malitia voluntatis talia prouenire creduntur: vnde relinquitur, vt eorum cognitio inquisitorum non sit.

3 ¶ Si verò vsurarius assereret, licitas esse vsuras, tunc ab inquisitoribus tanquam verus hæreticus puniri posset: ac pœnitenti inter alia quoque ab eisdem iniungi, vt vsuras restituat. nam alioqui non ageret veram pœnitentiam, vt rectè inquiunt Domini. & Fræcus in prædicto. c. accusatus §. sanè. & §. vlti. & post Federicum, Baldum, & Calderinum tradit Felinus in. c. cum sit. de foro compet. nu. 2. Alia multa de vsuris plix è scripta sunt ab episcopo Abulense, super cap. Matthæi. 25. quæst. 164. cum seq. et rursus in Exodo capitu. 22. quæst. 16. ab scholasticis in. lib. 4. sententia. distin. 15. itemque ab alijs multis theologiae, iurisque peritis, qui de vsuris & cambijs, magna commentaria, & ingentes tractatus ediderunt.

FINIS.

Trino & vni deo laus, gloria, & imperium.

ERRATA IN SIGNIORA.

¶ Folio. 2. linea. 13. coniectabatur. pro, coniectabat. & facie. 2. linea. 28. inquisitores. pro, inquisitoribus. Fol. 3. lin. 34. nunquam. pro, vnquam. & facie. 2. lin. 5. ecclesia. pro, in ecclesia. Fol. 4. lin. 35. castrensis. pro, constantiensis. & fa. 2. lin. 18. abiuratus. pro, abiurás. Fol. 5. lin. 9. a nullis. pro, annulis. & fa. 2. lin. 30. promtito. pro, promitto. Fol. 6. lin. 10. nūquam. pro, vnquam. Fol. 7. lin. 33. permittitur. pro, premitur. Fol. 51. lin. 8. priuatio. pro, priuatus. Fol. 23. lin. 25. deprehensione. pro, apprehensione. Fol. 27. lin. 30. deprehensionem. pro, apprehensionem. Fol. 32. lin. 31. verba. pro, vera. Fol. 172. lin. vltima. ofuficijsfgantur. pro, officijs fungantur. Fol. 176. facie. 2. lin. 22. opiniatone. pro, opinatione. Fol. 221. lin. 15. effet. p, cesset. Alia omnia erratula vnus literæ sunt, & quæ prudens lector facile deprehendet.

VALLISOLETI.

Excudebat Ægidius de Colomies typographus in sua officina
pro foribus ecclesiæ diui Iacobi. A N N O.
M. D. L I I.

VALISOLITE

1144

SIMANA

CAS.

introducción

Catolicas

1199